

COLOFON

'Rosmalla' (ISSN 0925-2894)
wordt vier keer per jaar uitgegeven
onder eindverantwoording van
het bestuur van de
Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 – 5240 AB Rosmalen

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Harry Coppens
- Martien Veekens
- Henk de Werd

Ontwerp en opmaak:

- Martien Veekens

Productie:

- Grafisch Ontwerp Atelier Meijs
- Drukkerij Van Gerwen

Losse nummers:

- € 4,50 per uitgave

Redactieadres:

- Stationsstraat 8,
5241 EE Rosmalen,
Tel.: 073-5218349

Kopij via e-mail

- martienveekens@hetnet.nl

*Iedere auteur draagt
persoonlijke verantwoordelijkheid
over zijn of haar artikel.*

*Niets uit deze uitgave
mag worden vermenigvuldigd,
tenzij bronvermelding plaatsvindt.*

Op 1 sept. 2002 bestond het bestuur
van de Heemkundekring Rosmalen uit:

- Dorry Derhaag-Doomernik
(voorzitter)
- Jan Hoofs
(vice-voorzitter)
- Loek Hoogervorst
(1^e secretaris)
- Martien Veekens
(2^e secretaris)
- Kees van den Broek
(penningmeester)
- Kees Hellemons
(bestuurslid)
- N.N. (vacature)

JAARGANG 12 - NUMMER 3 SEPTEMBER 2002

INHOUDSOPGAVE

	<u>Pagina</u>
<i>Dorry Derhaag-Doomernik</i> Societas Birgitta Europa	2
<i>Gerrit Mol</i> Liedjes voor de Fröbelschool	5
<i>Dick van de Vrie</i> Een symbolenkan van de Annenborch	6
<i>Henk Beijers / Martien Veekens</i> Regest van vondst in Rijksarchief	10
<i>Henk de Werd / Ad van den Wassenberg</i> Het oorlogsverhaal van Ad van den Wassenberg	11
<i>Luc van Gent</i> Britse legerfoto van 25 of 26 oktober 1944	20
<i>Bestuur 'De Plaets' Berlicum</i> Verzetsman Martien der Kinderen	22
<i>Wim van der Heijden</i> Het 'Gouden Leeuw'-drama	24
<i>George Duffee, Martien der Kinderen, Harry Coppens</i> "Halifax" EY-S keerde niet terug	29
<i>Martien Veekens / Ine van Zuylen-Bazelmans</i> Kwartierstaten van getogen Rosmalenaren – 9: Martien der Kinderen	34
<i>Henk de Werd</i> Oorkonde in oorlogsmonument op de Kruisstraat	36
<i>Harry Coppens</i> Gratis advies op medisch en ander gebied - 3	38
<i>Harry Coppens</i> Voor u gehoord - 28	40
<i>Martien Veekens</i> Dialect	40

HERKOMST ILLUSTRATIES

Top.Hist.Atlas [R 74 / 010 (7)] KUB Tilburg: voorpagina 'Rosmalen 1815'
Heemkundekring Rosmalen: pagina 2, 3, 4
B.A.M. 's-Hertogenbosch: pagina 6, 7, 8, 9
Henk de Werd: pagina 11, 12, 14, 16, 19, 20, 37
Luc van Gent: pagina 20, 21
Harry Coppens: pagina 22, 23, 27, 31
Heemkundekring 'De Plaets' Berlicum: pagina 26
Ine van Zuylen-Bazelmans: pagina 29, 31, 32, 33
Martien Veekens: pagina 34

Societas Birgitta - Europa

2. årsmøde

i Mariager fra 9. til 12. maj 2002

Møderne finder sted
i Sognegården og Den gamle Biograf i Mariager

Societas Birgitta Europa

Op het huidig Landgoed Coudewater stond eens het dubbelconvent Mariënwater voor Birgittijnen en Birgittinessen

Wat heeft het landgoed Coudewater in Rosmalen met de kloosterorde van de Birgittijnen en Birgittinessen?

Iedereen in Rosmalen en in de verre omtrek kent sinds 1870 Coudewater als psychiatrisch ziekenhuis. De historie van het hoofdgebouw (een rijksmonument), gelegen op een eeuwenoud terrein, gaat echter terug tot 1434, met de stichting van een dubbel-convent voor Birgittijnen en Birgittinessen. Deze kloosterorde is genoemd naar haar stichteres: de heilige Birgitta van Zweden.

In 2003 is het 700 jaar geleden dat zij is geboren. In Vadstena in Zweden is het jaar 2003 uitgeroepen tot een Birgitta-jaar.

Na de val van 's-Hertogenbosch (1629) en de Vrede van Munster (1648) moesten de paters verhuizen naar Hoboken bij Antwerpen. De Birgittinessen werden in 1713 gedwongen te vertrekken naar een nieuw klooster te Uden dat zij de naam gaven van 'Maria Refugie'. In dit klooster leven nog steeds de Birgittinessen volgens de door de heilige Birgitta van Zweden ingestelde regels.

Landgoed Coudewater / Mariënwater met zijn oude hoofdgebouw is voor Rosmalen het waardevolste cultuurhistorische monument. Een kerk en een molen staan immers ook in meerdere dorpen. Een van de symbolen van de Birgittijnse orde, het birgittijns kruis, is opgenomen in onze dorpsvlag. Daarmee getuigend van de historische verbondenheid van Rosmalen met Koudewater/Mariënwater.

Ten behoeve van mijn bezoek aan de bijeenkomst van de SBE schreef Martien Veekens:

"Wij in Rosmalen zijn er erg trots op zo'n cultuurhistorisch belangrijk klooster in ons midden te hebben gehad. Een klooster dat in aanzien stond bij beroemde personen als Maria van Bourgondië, Willem van Egmond en Maximiliaan van Oostenrijk. Wij zijn trots op de Meester van Koudewater. Wij zijn trots op de vele handschriften, boeken en kunstvoorwerpen die nog uit het oude convent zijn bewaard gebleven. Het hoofdgebouw van Coudewater, de straten die genoemd zijn naar Birgitta, Milla de Kampen en Peter de Gorter, het kruisbeeld in de Lambertuskerk, het gildeschildje van broeder Geheraert, de oudste doop- en trouwboeken van Rosmalen uit 1719 van de Birgittijn Judocus Roosen, pastoor in Rosmalen. Het zijn allen bijzondere aandachtspunten die ons herinneren aan de periode dat het klooster Mariënwater in Rosmalen van buitengewone betekenis was. Daarnaast was Mariënwater in de late Middeleeuwen als 'moederklooster' ook van een grote bovenregionale betekenis. Vanuit Rosmalen (soms met het klooster uit Rosmalen als voorbeeld) werden binnen de grenzen van het huidige Nederland en het aangrenzend Rijnland diverse kloosters voor dezelfde orde gesticht."

Ludieke presentatie tijdens gezamenlijke avondmaaltijd door jonge dames uit Mariager in zelfgemaakte kleding

De in het jaar 2000 opgerichte *Societas Birgitta Europa* (SBE) is een internationale organisatie, waarbij tot op heden zijn aangesloten de landen Zweden, Denemarken, Duitsland, Finland, Polen en Nederland. In al deze landen zijn nog kloosterorden van Birgitta.

In 2002 heeft de *Heemkundekring Rosmalen* zich aangemeld als lid van de SBE. De leden komen eenmaal per jaar bij elkaar voor een gezamenlijk treffen. Zij stellen zich als doel de deelnemende leden te leren kennen en ideeën uit te wisselen, ledenwerving en Birgittijnse thema's met elkaar nader uit te werken.

De derde jaarvergadering van de SBE in Mariager in Denemarken is gehouden van donderdag 9 mei tot en met zondag 12 mei 2002. De voorzitter van de *Heemkundekring Rosmalen*, Dorry Derhaag-Doomernik, en Arie van de Ven, heemkundekringlid en persoonlijk lid van de SBE, hebben deze jaarbijeenkomst bijgewoond.

De agenda bestond uit drie dagdelen met bestuursverkiezingen, jaarrekening en begroting vaststellen, actuele thema's en workshops bespreken en ideeën uitwisselen. De bijeenkomst werd geopend met een gezamenlijke kerkdienst, waarna er een rondleiding was georganiseerd door de kerk en het klooster in Mariager. Tijdens uitstapjes in de omgeving zijn er persoonlijke contacten gelegd en is kennis en ervaring uitgewisseld. De bijeenkomst werd afgesloten met een oecumenische dienst van het Woord in de kloosterkerk van Mariager.

Gastheer en gastvrouw waren: de burgemeester van Mariager, de heer Erik Krikegaard Mikkelsen, en het hoofd van Mariager turist, mevrouw Lisbeth Mortensen.

Het eerste project van de SBE, het samenstellen van een '*Birgittenatlas*', is door Denemarken geïnitieerd. Het SBE-lid, mediëviste / historica mevrouw Ulla Sander Olsen uit Denemarken werkt aan de

samenstelling van de atlas. In deze atlas wordt kort en overzichtelijk de geschiedenis van ongeveer 50 Europese Birgittijnen-kloosters van de middeleeuwse tak opgenomen. De gegevens van het Birgittijns klooster in Uden worden verstrekt door de heer drs L. van Liebergen, conservator van *het Museum voor Religieuze Kunst* in Uden. Dit museum is gevestigd naast het klooster *Maria Refugie*. Iedere bijdrage wordt met foto's en afbeeldingen geïllustreerd. Daarbij wordt naast de geografische ligging ook informatie gegeven over kloosterstandplaatsen in Europa. Eindverantwoordelijk voor het project is de heer Per Sloth Carlsen (Mariager). Het boek wordt uitgebracht in het Engels en in de taal van het land waarin het wordt uitgegeven. De bedoeling is om de '*Birgittenatlas*' in het jubileumjaar 2003 uit te brengen.

Van 17 februari tot en met 22 februari 2003 presenteert zich de SBE in expositieruimten van het Europees Parlement in Brussel. De Heemkundekring Rosmalen heeft haar medewerking toegezegd in samenwerking en overleg met de heer drs. L. van Liebergen. De expositie wordt zodanig samengesteld dat zij kan 'reizen' door Europa.

Dorry Derhaag-Doomernik

Gitte Christensen en Christiaan Christiansen met een muzikale voordracht tijdens de afsluitende avond in de feesttent. Op de achtergrond de Rosmalense dorpsvlag met het Birgittijns kruis.

LIEDJES VOOR DE FRÖBELSCHOOL

Op de zolder van de school "De Vlieger" in Hintham vond ik een map met door een vloeistofduplicator gekopieerde liedjes voor de kleuterschool. Op de flap stond: Opleiding B.L.S., Choorstraat 7, 's-Hertogenbosch. Er staan een heleboel kleuterversjes en -liedjes in, typerend voor zo'n 70 of 80 jaar geleden, schat ik. Het ene is wat roomser dan 't andere. Met een grimlach heb ik zitten smullen. Doet u mee?

Hansje heeft gesnoept.

In 't hoekje van de kamer
Heel stillekens op de grond
Zit kleine Hans te snikken
Het vuistje in de mond.

Hij was toch zo ondeugend
Die kleine stoute guit
Hij snoept en mag nu voor straf
Niet met zijn Moesje uit.

Zij komt de kamer binnen
Al klaar om weg te gaan
En ziet haar kleine Hansje
Heel even ernstig aan

En Hans loopt op een drafje
Berouwvol naar haar toe
En fluistert zachtjes aan haar oor:
"k Zal 't nooit meer doen, hoor Moe."

Jo Moinat.

Anneliesje.

Anneliesje heeft gejoekt om een tweede koekje
Anneliesje zit beschaamd in een donker hoekje
O wat tikt, o wat tikt, o wat tikt die nare klok:
Jokkebrok, jokkebrok, jokkebrok.

Kom ga spelen in de zon, zei daar even Moesje
Zus en Jan zijn in den tuin, heb je iets mijn
poesje?

O die klok, o die klok, o die klok die tikt zo
naar
Zeg het maar, zeg het maar, zeg het maar.

Anneliesje heeft zo'n spijt, schreit stil in haar
hoekje
Heel gauw zegt z'aan Moeders oor, alles van
dat koekje
Hoor je hoe de klok nu doet? Hoor je hoe de
klok nu doet?
Zo is 't goed, zo is 't goed, zo is 't goed.

Maria.

Ik wilde wel zo goed en rein
Als onze Lieve Vrouwtje zijn
En bidden net als Zij het deed
Zo héél eerbiedig want ik weet
Dat ziet de Lieve Jezus graag...
Nu bid ik alles goed vandaag.

Jezus en zijn vriendje.

Toen Jezus nog klein was
En woonde te Nazareth
Had Hij een vriendje
Daarmee had Hij heel veel pret.

Dat vriendje was Johannes
't Kwam vaak bij Jezus aan
dan speelden zij te samen
in de kastanjelaan.

Ook gingen ze wel buitelen
In 't malsche groene gras
Of vlochten een bloemenkransje
Dat voor Maria was.

Dan kregen ze van Moeder
'n Lekker bordje pap
en Jezus en Sint Janneke
die zeiden hap hap hap.

Gerrit Mol

EEN SYMBOLENKAN VAN DE ANNENBORCH

Een symbolenkan van de Annenborch

Archeologie is vaak puzzelen, letterlijk en figuurlijk. Letterlijk, om de scherven die in de opgraving zijn gevonden bijeen te voegen tot een min of meer compleet voorwerp. En figuurlijk, om uit te vinden wat het gevonden voorwerp precies is, wat voor functie het heeft gehad, wie het wanneer heeft gebruikt, hoe het terecht gekomen is op de plaats waar wij het gevonden hebben en meer van dergelijke vragen. Het voorwerp dat hieronder is afgebeeld, is van dat puzzelen een voorbeeld uit de archeologische praktijk

Fragmenten van een kan met slibversiering.
Opgraving Annenborch, Rosmalen, 1986.

Het is het restant van een kan, gevonden bij het archeologisch onderzoek op de Annenborch in 1986. De kan is niet compleet: het letterlijk puzzelen houdt hier al snel op, want er zijn niet meer scherven. Wat valt er nu te zeggen over zo'n halve kan?

Eerst iets over de omstandigheden waarin het voorwerp is gevonden.

De scherven komen uit de gracht van de Annenborch. Deze "moated site" (een omgrachte adellijke woning)¹, oorspronkelijk de *Rodenborch* geheten, is waarschijnlijk rond 1400 aangelegd als uitbreiding van een (ouder) motte-kasteel. In 1485² werd het complex als klooster in gebruik genomen door zusters Augustinessen van het Bethanieklooster op de Windmolenberg uit 's-Hertogenbosch. Vanaf dat moment wordt het "*De Annenborch*" genoemd.

De zusters keerden in 1572 om veiligheidsredenen (het was in het begin van de *Tachtigjarige Oorlog!*) terug naar 's-Hertogenbosch en het klooster werd naderhand afgebroken.

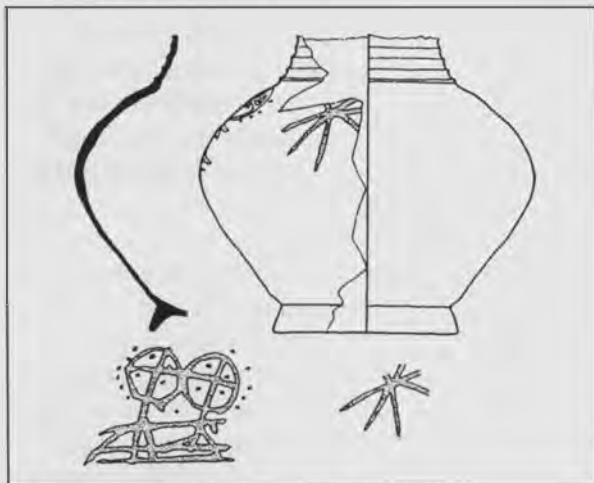
De aanwezigheid van resten van de Annenborch was sinds lang bekend, en in de 70'er jaren van de vorige eeuw werden ze aangewezen als archeologisch monument. Helaas bleken later de grenzen van dit monument wat te nauw getrokken, en kwam een deel van de Annenborch te liggen onder de nieuw te bouwen

¹ H.L. Janssen, *Tussen woning en versterking, Het kasteel in de middeleeuwen*, in: *Duizend jaar kastelen in Nederland, Functie en vorm door de eeuwen heen*, H.L. Janssen, J.J.M. Kylstra-Wielinga, B. Olde Meierink (eds.), Utrecht 1996, pagina 100 e.v..

² Over de stichtingsakte van *Ste. Annenborch* zie: Martien Veekens, *Jan van Baexen, IV: 1 juli 1485. Het zij aan allen bekend ...* in *Rosmalla*, jrg.7 nr.3 (september 1997) pagina 1-9

wijk ter plaatse. Voorafgaand aan deze nieuwbouw is dat deel in 1986 archeologisch onderzocht³.

Uit dit onderzoek werd duidelijk dat er twee omgrachte terreinen waren, één met daarop de resten van waarschijnlijk de oorspronkelijke kasteelheuvel (de “motte”, die overigens nog steeds daar ligt) en één met de funderingsresten van de 15e-eeuwse moated site. Dit gebouw bleek in de periode rond ca. 1500 (de tijd dus dat de Annenborch als klooster werd gebruikt) aan de zuid- en westzijde tot in de gracht uitgebouwd te zijn. Voorts werd later in de loop van de 16e eeuw (de eerste helft, mogelijk het derde kwart van deze eeuw) de brug die het complex aan de noordzijde ontsloot, vervangen wordt door een dam. In de grond die gestort werd om deze dam aan te leggen, zijn de scherven van de kan gevonden.

*Tekening van de fragmenten van de kan in doorsnee en in aanzicht, met de symbolen in detail.
(Tekening: H.W.C. Nijhof van Kuilenburg)*

³ Dit onderzoek is uitgevoerd door de *Bouwhistorische en Archeologische Dienst* van de gemeente 's-Hertogenbosch in samenwerking met de ROB. Enkele voorlopige resultaten van het onderzoek zijn gepubliceerd in *Rosmalla* 1^e jrg. nr.4 (september 1991) pag. 30 e.v. en in *Rosmalla Extra* Deel 1 (1993), pagina 19 e.v.: (*De Annenborch*, door E. Nijhof.

De kan zelf is van rood geglazuurd aardewerk en versierd met gele figuren die gezien moeten worden als symbolen. Vandaar de naam die in de wandeling aan kannen van dit type is gegeven: “symbolen-kannen”. De symbolen zijn in een geelbakkend slib via de ringeloorstechniek opgebracht. Daarbij wordt door middel van een koeienhoorn waarvan het puntje is afgesneden, als met een slagroomsput, de lichte klei opgebracht op de roodbakkende ondergrond. De kan was ongeveer 25 cm hoog en om een indruk te geven van de hele kan is hier de tekening van een vergelijkbaar, meer compleet exemplaar afgedrukt.

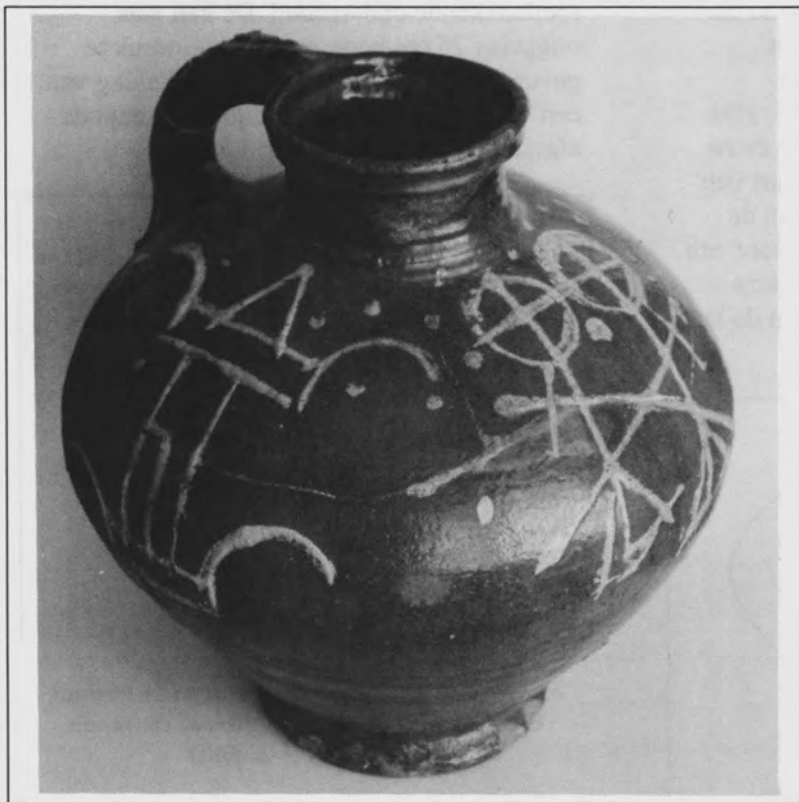

*Kan uit de bouwput parkeergarage Waterstraat, Collectie Museum Hertogsgemaal Gewande.
(Tekening: J.-E. Dilz)*

Ons puzzelwerk gaat verder, want nu rijst de vraag: Wat is er afgebeeld op de kan van de Annenborch? Links zijn twee met stipjes omgeven cirkels te zien, die worden gedragen door twee kruisvormige standers met aan de onderzijde twee schoren. Onder de standers en erdoorheen lopen enkele horizontale lijnen. Rechts is door middel van een drietal kruisende lijnen een soort ster neergezet. Maar waarvoor staan deze figuren? Het antwoord op deze vraag wordt geleverd door het onderzoek van E. Nijhof en H.L.Janssen, als gemeentelijk archeologen verbonden aan de afdeling Bouwhistorie, Archeologie en

Monumenten van de gemeente 's-Hertogenbosch. Het resultaat van hun onderzoek is in 2000 gepubliceerd in de feestbundel voor de verzamelaar H.J.E. van Beuningen⁴.

De oplossing van de puzzel begint met een kan die in 1976 gevonden is bij het archeologisch onderzoek in het bouwplan Gertru in het centrum van 's-Hertogenbosch

Kan met symbolen voor de heilige Barbara, Catharina en Agatha. Opgraving Gertru, 's-Hertogenbosch, 1976.

Op deze kan zijn drie voorstellingen aangebracht, waarvan er één sterk

⁴ Eddie Nijhof en Hans L. Janssen, *Tekens voor heiligen, Symbolen voor de heilige Catharina, Barbara en Agatha in 's-Hertogenbosch in de eerste helft van de zestiende eeuw*, in: *Gevonden voorwerpen, Opstellen over middeleeuwse archeologie voor H.J.E. van Beuningen*, Rotterdam Papers 11, D. Kicken, A.M. Koldewey, J.R. ter Molen, Rotterdam 2000, p. 257-281.

overeenkomt met die op de scherven van de Annenborch. Achtereenvolgens zijn op deze kan een toren, dezelfde cirkels en lijnen als op onze kan en een tang met een (sterk gestileerde) tekstband afgebeeld. Uitgaande van de toren als symbool voor de heilige Barbara (zij werd in een toren gevangengezet voor ze werd gemarteld en gedood) worden de cirkels en lijnen geïdentificeerd als symbool

voor de heilige Catharina van Alexandrië. De twee geschoorde staanders met raderen staan immers voor de marteling die keizer Maxentius voor haar in gedachten had: hij wilde haar tussen de raderen laten vermalen. Maar op Catharina's gebed om hulp sprongen de raderen stuk. Daarop werd zij ter dood gebracht met het zwaard (wat verbeeld wordt door de twee gekruiste zwaarden door de staanders). De tang op de kan van Gertru is symbool voor de heilige Agatha die gemarteld werd door haar de borsten af te knippen.

De identificatie van deze symbolen met de drie genoemde heiligen is in de loop van de afgelopen jaren gestaafd door de vondsten van enige tientallen (fragmenten van) kannen en schalen waarop de symbolen zijn afgebeeld, soms in combinatie met (beginletters van de) namen Barbara en Catharina.

Maar het meest overtuigende bewijs werd geleverd door de vondst van een leitje bij de opgraving aan de Boerenmouw in 's-Hertogenbosch in 1989. Daarop is opnieuw het drietal symbolen ingekrast, maar nu staan daaronder de volledige namen:

*Leitje met ingekraste voorstelling van
Agatha, Catharina en Barbara.
Opgraving Boerenmouw, 1989.
(Tekening: H.W.C. Nijhof van Kuilenburg)*

Agata, Katherina en Barbara. Als extra is op het leitje boven tang, rad en toren het hoofd van Christus op de zweetdoek van Veronica afgebeeld.

Zo wordt duidelijk dat op de fragmenten van de kan van de Annenborch de twee raderen van de heilige Catherina zijn weergegeven. De horizontale lijn door de staanders is de verbeelding van het zwaard waarmee zij is gedood. De ster is een minder expliciet symbool, maar kan een verwijzing zijn naar de Messias. De wijzen uit het Oosten vonden immers hun weg naar de kerststal door de ster te volgen.

De symbolen blijken bij nader onderzoek niet alleen op aardewerk te zijn gebruikt: ze komen ook voor op de gewelven van het hoogkoor van de Sint Jan van Den Bosch, op schilderijen, in het metselwerk van een aantal kerken in Noord-Brabant en Limburg, en ook op metalen insignes die gevonden zijn in de grond van de binnenstad van 's-Hertogenbosch.

Dat ze ook op textiel afgebeeld werden blijkt uit een in 1583 opgemaakt inventaris van bezittingen van de kerk van Rosmalen. De

toenmalige pastoor van Rosmalen had namelijk de kerkelijke bezittingen die hij onder zijn beheer had, wegens de onrustige tijden in drie kisten gestopt en in veiligheid gebracht binnen de muren van 's-Hertogenbosch. In één van de kisten zaten drie mantels die als volgt beschreven worden: "Item een royen fluelen mantel met beneden swart flueel, daarop staende drie Catharina rayen, item een mantel als voor met drie Barbara torens, item een mantel als voor met drie Achte [=Agatha] tangen".⁵

De hierboven beschreven gevallen van het gebruik van de symbolen van Catharina, Barbara en Agatha hebben gemeen dat ze alle dateren uit grofweg de periode laatste kwart 15^e eeuw- eerste helft 16^e eeuw. Opvallend is verder dat het gebruik van deze specifieke symbolen bijna beperkt was tot de Meierij van 's-Hertogenbosch, en dan nog vooral voorkwam in de directe omgeving van de stad. Wat valt er te zeggen over deze begrenzingen in tijd en ruimte?

De verering van Catharina, Barbara en Agatha past in de laat-middeleeuwse context van Maria-devotie, opkomende verering van de heilige Anna, moeder van Maria, en verering van de maagdheiligen die de idealen van kuisheid en eenheid met Christus belichamen. Catharina en Barbara behoorden in de periode ca. 1475- ca. 1550 in onze streken tot de populairste vrouwelijke heiligen: ze werden gezien als beschermheiligen en noodhelpers, en aangeroepen in gevallen van stervensnood (Barbara) of ziekte en andere nood (Catharina).

Dat zij, en ook Agatha, in 's-Hertogenbosch belangrijk waren, blijkt uit het feit dat er in de stad drie broederschappen waren die elk aan de verering van één van de drie heiligen waren gewijd. Deze religieuze broederschappen kunnen gezien worden als pendant van de meer

⁵ H. Roosenboom, *De nalatenschap van een Rosmalens pastoor (Oorlog en zielzorg in de jaren 1578-1583 op het platteland rond 's-Hertogenbosch)*, in: *Vriendenboek stadsarchivaris Kuyser, 's-Hertogenbosch* 1980, p.178-193.

bekende Illustere Lieve-Vrouwe-Broederschap, met dien verstande dat laatstgenoemde broederschap haar leden had onder de sociale toplaag van de stad (het patriciaat) en de drie andere onder de middengroepen. Het belang van deze broederschappen was onder andere dat ze door de verering van de heiligen een rolmodel aanboden voor huwelijk, gezin en vrouw, en als zodanig ook door het stadsbestuur gebruikt werden als instrument om greep te krijgen op de sociale onrust in de 16^e eeuw. De broederschappen traden bijvoorbeeld op bij processies en kregen daarvoor van het stadsbestuur een toelage.

In het laatste kwart van de 16^e eeuw neemt, onder invloed van de Reformatie, de verering van Maria, Anna en maagdeheiligen langzaam af om in de 17^e eeuw geheel te verdwijnen. Het verdwijnen van de toepassing van de symbolen voor Catharina, Barbara en Agatha moet daarmee in verband gezien worden.

We keren tenslotte terug naar de Annenborch. Het lijkt aantrekkelijk een verband te leggen tussen de verering van Catharina, de kan met haar symbolen en de aanwezigheid van de zusters Augustinessen in het klooster, maar zeker is dit allerm minst. Het aardewerk met de symbolen voor de heiligen is namelijk zowel in kasteel- en kloostergrachten als in beerputten en afvalkuilen van gewone huizen gevonden, wat laat zien dat het een brede sociale verspreiding kende. Wat de rol van de kan in het huishouden van de Annenborch is geweest, is dus niet eenduidig te zeggen: in dat opzicht is ons beeld incompleet. Nieuw onderzoek of nieuwe vondsten leveren in de toekomst mogelijk de stukjes om de puzzel, waarvan de scherven van de symbolenkan van de Annenborch onderdeel vormen, verder af te maken.

Dingenus M. van de Vrie

(Afd. Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten, gemeente 's-Hertogenbosch)

REGEST VAN VONDS IN RIJKSARCHIEF

Henk Beijers uit Vught is dagelijks te vinden in 'De Citadel' te 's-Hertogenbosch. Hij maakt daar regesten (samenvattingen) van Brabantse Vermeldingen in de Vonnisboeken van de Raad van Brabant te Brussel, welke in origineel aanwezig zijn in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Microfiches daarvan zijn ter inzage in het Rijksarchief in Noord-Brabant. Deze dagen maakte hij mij attent op de inhoud van inventarisnummer 612 (periode 1558) folio 233v t/m 237r. Het regest dat hij hiervan maakte nemen wij graag op in 'Rosmalla'.

Martien Veekens

Die van het CONVENT van COUDEWATER of SINT ANNENBORCH⁶ te ROSMALEN ("gelegen in den dorpe van Rosmale bij der stadt van Bossche") hebben verklaard dat ze vanwege hun armoede in het convent slechts gewend waren te "brouwen cleyn bier onder negen myten den pot weert wesende, behalve dat zy in eenige jaeren tegen den vasten collatie bier hadden gebrouwen beter zynde dan negen myten den pot tot ontrent seven tonnnen, dwelck zy inden jaeren van '55 (1555) doe lestlede nyet en hadden gedaen mits zekere groote schade die zy by het groot watere in heur weyden ende beesten geleden hadden, maer hadden int selve jaer alleenlyck gebrouwen cleyn bier onder negen myten den pot weert zynde, gelijk dat den pachters van imposten van biere tot Roesmalen oft hen substituyt kennelick waere als hem tallen tijden de wete gedaen hebbende als zy hadden gebrouwen ten eynde dat zy tselve brouwele souden comen visiteren, dwelck zy oick al meest gedaen hadden" – genoemd worden de pachters JOES HENRICXSSOEN en GOYAERT STRICK en voorts PEETER APPELMAN, NICOLASEN GIELIS en WILLEM SARENS deurwaarders.

Henk Beijers

⁶ In de akte valt aan de doorhalingen te merken, dat er getwijfeld wordt of hier toch eerder sprake zou kunnen zijn van het convent 'Ste. Annenborch' in plaats van 'Conv. de Watere'. (*Martien Veekens*)

HET OORLOGSVERHAAL VAN AD VAN DEN WASSENBERG

Inleiding

Bij het beschrijven van ons heemkundig archief kwam ik het boeiende oorlogsverhaal van Ad van den Wassenberg tegen.⁷ Dit stukje oorlogsverleden leek me bijzonder geschikt voor publicatie in onze Rosmalla, zeker nu we weer kort tegen oktober aanzitten en Rosmalen herdenkt dat het dorp 58 jaar geleden werd bevrijd.

Natuurlijk heb ik eerst met de verteller zelf contact gezocht. Hij gaf me het groene licht en gaf mij bovendien zonder problemen enkele bidprentjes en wat fotomateriaal uit zijn eigen familiealbums in bruikleen mee. Hulde voor zoveel vertrouwen!

Wie is Ad van den Wassenberg?

De familie Van den Wassenberg komt van oorsprong uit Raamsdonk. Laten we hier beginnen met de grootvader van Ad, te weten Hendrikus van den Wassenberg. Hij werd geboren in 1860 en huwde met Cornelia van Strien. Hij was dakdekker. Hij overleed in 1891 door een tragisch ongeval. Tijdens zijn werk viel hij van het dak. Hij werd slechts 31 jaar. De weduwe hertrouwde en uit dat tweede huwelijk werd geboren Bertus van de Westen, de latere schoenmaker van Rosmalen. Bertus van de Westen en de vader van Ad van den Wassenberg, Driekske van den Wassenberg, geboren uit het eerste huwelijk, waren dus halfbroers.

<p>Gedenk in uwe godvruchtige gebeden de ziel van zaliger</p> <p>HENRICUS VAN DEN WASSENBERG</p> <p>Lid van de H. Familie, echtgenoot van MARIA FENS.</p> <p>geboren te Raamsdonk 24 dec. 1891 en voorzien van de H.H. Sacramenten overleden te 's-Hertogenbosch 19 maart 1932, begraven te Rosmalen 22 maart d.o.v.</p> <p>Al wordt de rechtvaardige dood hij zal in vrede zijn. Roem niet op de dag van niet wat de naastvolgend</p> <p>Mijn sterkte begal mij, m en al mijne krachten bezw gen zult zoeken, zal ik nie bittere dood mij dan zo va</p> <p>Zie, ik trek u uit een vree om U een vaste woning te gev gij een vreemdeling, in de her ner zijn. Vrouw ik weet dat op de Heer, ga de Heer vertrou Dierbare kinde bidt voor mij.</p> 	<p>Ter gedachtenis aan</p> <p>MARIA JOHANNA FENS</p> <p>weduwe van HENRICUS VAN DEN WASSENBERG</p> <p>geboren te Raamsdonk 11 oktober 1894 en overleden te 's-Hertogenbosch in het St. Carolus-Ziekenhuis 28 maart 1969, gesterkt door het H. Sacrament der Zieken.</p> <p>Een ieder heeft het eten, dat God het eeuwig mens immers wordt het geg- genomen. De doe- ten die kunnen teru- id- vruchtig leven.</p> <p>"Wie in Mij gelo d, ..zal niet sterven l- at de dood voor haar- gang naar een bete</p> <p>Dierbare kinderen: l- te en zorg, die ik van U mo- t op de Heer, dan zal staan.</p> <p>Laat ons bidd- hartige g- zij voor- Hem, d heeft.</p>
---	---

Dit bidprentje van Driekske van den Wassenberg en zijn echtgenote Maria Johanna Fens werd in bruikleen afgestaan door Ad van den Wassenberg.

⁷ 'Rosmalense mensen', Letter W, Knipselarchief Heemkundekring Rosmalen.

Driekske van den Wassenberg werd geboren te Raamsdonk op 24 december 1891. Hij overleed te 's-Hertogenbosch, als gevolg van een bloedvergiftiging, op 19 maart 1932. Hij werd begraven te Rosmalen, zijn woonplaats. Een bidprentje geeft tegenwoordig een mooi beeld van de overledene. Vroeger stonden die gedachtenisprentjes vol met bijbelse teksten en waren ze vaak weinig troostend. Zo ook het prentje van Driekske van den Wassenberg, die toch veel te jong stierf en een vrouw met zeven kinderen achterliet.. "Op aarde waart gij een vreemdeling, in de hemel zult gij een inwoner zijn. Vrouw, ik weet dat uw droefheid groot is; steun op de Heer, ga de rechte weg; niemand die op de Heer vertrouwt, is ooit beschaamd geworden."⁸ Met deze schrale troost moest de weduwe van Driekske van den Wassenberg verder.

Driekske van den Wassenberg was gehuwd met Maria Johanna Fens, geboren te Raamsdonk op 11 oktober 1894 en overleden te 's-Hertogenbosch op 28 maart 1969. Driekske was de eerste kapper en schoenmaker in Rosmalen. Dat kwam zo. Tijdens zijn dienstitijd, in de eerste wereldoorlog (1914 - 1918), was Driekske van den Wassenberg gelegerd aan de Belgische grens, waar ook Jan van Rosmalen uit Maliskamp lag. Jan van Rosmalen werd geboren te Rosmalen op 13 juli 1894 en hij overleed op 16 september 1967. Hij was gehuwd met Petronella Matheijnsen. Driekske vertelde hem over zijn ambities om kapper en schoenmaker te worden. Jan nodigde hem uit eens naar Rosmalen te komen, omdat zijn woonplaats noch een schoenmaker, noch een kapper kende. Zo gezegd, zo gedaan. Tijdens hun tocht door Rosmalen zagen ze een huisje tegenover het "Bont Pertje" in de Schoolstraat leeg staan. Dat werd gehuurd. Later werd "overgestoken" naar het "Bont Pertje", een oud huis, dat in het begin van de jaren zestig uit de

vorige eeuw werd gesloopt. Thans vindt men hier het modecentrum Van de Graaf. Volgens Ad was "de zaak" 's maandags gesloten. Driekske besteedde zijn vrije dag aan zijn hobby, de tuin. Van dinsdag tot en met vrijdag was hij schoenmaker. 's Zaterdag en 's zondags stond hij als kapper klaar. In de praktijk betekende dat veel scheerwerk. 's Zondags liep dat door tot na het lof. Veel mannen gingen na de mis of het lof eerst nog even naar Jo Verstegen (café 'Het Gildehuis'). Daarna lieten ze zich nog scheren bij Driekske.

Winter 1963. Het was het jaar van de verschrikkelijke elfstedentocht, die toen werd gewonnen door Reinier Paping. Op het marktterrein te Rosmalen had men voor de jeugd een ijsbaan aangelegd. "Vier Eensteens", de villa van Lutkie is reeds gesloopt. In het midden het woonhuis o.a. van de familie van den Wassenberg. Uiterst rechts het woonhuis van politie J. v.d. Els.

Na de dood van Driekske van den Wassenberg werd door kapper Wim v.d. Donk, kapper Blom, de zaak voortgezet. Eerst nog in het "Bont Pertje", later elders. De schoenmakerij ging over naar halfbroer Bertus v.d. Westen. De weduwe Maria van den Wassenberg - Fens verhuisde kort daarna met haar gezin naar het toenmalige Rosmalense marktterrein, waar ze een woning betrok naast "Vier Eensteens", de villa van Lutkie (nu 'De Kentering') op het adres Dorpsstraat G 65. Dat marktterrein

⁸ Bidprentjesarchief Henk de Werd en Bidprentjes familie Ad van den Wassenberg.

grensde aan de toenmalige Kattenboschstraat, nu Burgemeester Nieuwenhuijzenstraat geheten.

Uit het huwelijk van Driekske en Maria werden geboren:

1. Henrica (Riek) van den Wassenberg, geboren te Rosmalen op 10 september 1917 en overleden te 's-Hertogenbosch op 23 november 1995⁹
2. Piet van den Wassenberg, geboren te Rosmalen op 04 juni 1920 en overleden op 24 december 1999. Piet was gehuwd met Toos Engelen. In 1994 vierden Piet en Toos nog hun gouden huwelijksfeest. Piet van den Wassenberg was de oprichter van het Eerste Rosmalense Isolatiebedrijf, dat gevestigd is aan de Wilhelminastraat in Hintham. In 1989 werd hij koninklijk onderscheiden met de eremedaille in goud verbonden aan de orde van Oranje Nassau. "Van den Wassenberg is van 1945 tot 1983 lid geweest van het Oranjecomité. Ook was hij enige tijd kerkmeester van de Annaparochie in Hintham. Sinds 1931 is de geboren en getogen Rosmalenaar lid van voetbalvereniging OJC. Bij OJC bekleedde hij diverse bestuursfuncties. Voor zijn vele verdiensten voor de club kreeg hij de gouden waarderingsspeld van de KNVB. Van Handboogschutterij Nimrod was Van den Wassenberg van 1958 tot 1960 voorzitter en tot 1983 eerste commissaris. In 1961 behaalde hij de titel schutterskoning van Nimrod.¹⁰
3. Cor van den Wassenberg. Zij werd geboren te Rosmalen op 10 augustus 1921 en zij overleed te Groesbeek op 5 november 1999. Zij was gehuwd met Egbertus Cornelis Melis, geboren te Woensel op 3

augustus 1917 en overleden te Nijmegen 25 juli 1993.

4. Ad van den Wassenberg
5. Jan van den Wassenberg, geboren te Rosmalen op 04 oktober 1925. Zijn naam komen we tegen in Rosmalla Extra, deel 8, *Rosmalense Indiëgangsters*, pagina 19. Jan emigreerde in 1957 naar Australië. In 1964 haalde hij het Brabants Dagblad in verband met de geboorte van een drieling, zijn zesde, zevende en achtste kind.¹¹ In 1974 kunnen we opnieuw over hem lezen in de Bossche krant, nu echter, omdat zijn woonhuis in Australië door een watersnoodramp werd weggespoeld.¹² Ik kom in een van de volgende Rosmalla's zeker nog eens terug op die belevenissen van onze emigrant.
6. Walthera van den Wassenberg, geboren te Rosmalen op 22 juli 1927. Samen met haar zus Riek was zij op weg naar Australië voor een bezoek aan hun broer Jan. In Singapore werd zij onwel in het vliegtuig, waarna zij overleed. De kalender wees 20 september 1990 aan. Walthera was gehuwd met Michal Jagielnicki, geboren te Kalusz, Polen, op 1 augustus 1912 en overleden te Amsterdam op 5 oktober 1967. Hij werd begraven op het kerkhof te Hintham.
7. Helena (Leen) van den Wassenberg, geboren te Rosmalen op 26 juli 1929 en overleden te 's-Hertogenbosch op 02 februari 1985. Zij was gehuwd met Petrus Bozelie.¹³

Ad van den Wassenberg was dus het vierde kind in het gezin van Driekske van den Wassenberg. Hij werd geboren te Rosmalen op 2 mei 1923. Hij huwde in 1948 met Zus

⁹ Zie voetnoot 2.

¹⁰ Brabants Dagblad, 10 juli 1989.

¹¹ Brabants Dagblad, 18 april 1964.

¹² Brabants Dagblad, 6 maart 1974

¹³ Zie voetnoot 2.

Dielissen, eveneens uit onze gemeente. Zus werd geboren te Maliskamp op 24 november 1926. In 1998 vierden zij hun gouden huwelijksfeest. In 1955 begon Ad als zelfstandige een isolatiebedrijf. In 1995 werd het 40-jarig jubileum gevierd van de zaak. Ad ontving toen de eremedaille in goud in de orde van Oranje Nassau.

Uit het huwelijk van Ad van den Wassenberg en Zus Dielissen werden geboren:

- 1 Henk van den Wassenberg.
Hij huwde met José Belgers.
Uit dit huwelijk werd geboren: Arjan van den Wassenberg.
- 2 Ine van den Wassenberg.
Zij huwde met Theo Deckers.
Uit dit huwelijk werd geboren: Stefan Deckers.
- 3 Mieke van den Wassenberg.
Zij huwde met Jan Kivits.
Uit dit huwelijk werd geboren: Nicole Kivits.
- 4 Ad van den Wassenberg.
Hij huwde met Petra Dansen.
Uit dit huwelijk werd geboren: Rik van den Wassenberg
- 5 Frank van den Wassenberg.
Hij huwde met Wilma Veenstra.
Uit dit huwelijk werden geboren:
Remco van den Wassenberg en Dennis van den Wassenberg.

Genoeg nu over Ad van den Wassenberg, zijn ouders en familie. Laten we hem nu zelf maar eens aan het woord komen.

Henk de Werd

1933: Ad van den Wassenberg bij zijn ouderlijk huis in het "Bont Pertje"

Ad van den Wassenberg vertelt

"Het was in de zomer van 1943, dat ik naar Duitsland moest vanwege de Arbeitseinsatz. Er was niet meer aan te ontkomen. Nadat ik me gemeld had op het arbeidsbureau in 's-Hertogenbosch, werd ik op transport gesteld naar een "doorgangslager" te Keulen. Hier wachtten vele duizenden, die waren opgeroepen. Daar aangekomen moest ik een dag of drie geduld hebben. Op een gegeven moment kwamen er diverse fabrieks-vertegenwoordigers. Wij moesten in de rij gaan staan. Ze liepen om ons heen en er werden mensen uitgepikt, die mee moesten. Ze werden per vrachtauto afgevoerd. Ik had het geluk, dat ik, met nog een paar andere jongens, per trein mocht vertrekken. Onze bestemming bleek later Velbert te zijn, een klein plaatsje, gelegen onder de rook van Wuppertal, aan de

weg van Wuppertal naar Essen. Wij werden te werk gesteld in een fabriekje waar kleine bommen werden gemaakt. We kwamen daar iets vóór Pinksteren aan. Het was de gewoonte, dat aan nieuwkomers een levensmiddelenkaart en 10 Mark voorschot voor een week werd gegeven. In de middagpauze werd er eten verstrekt door een gaarkeuken. Omdat wij pas ná de Pinksterdagen konden beginnen en dus nog niet stonden ingeschreven, moesten wij het 'even' zonder voorschot en eten uit de gaarkeuken doen. Er bleef niets anders over voor ons om op Eerste en Tweede Pinksterdag bij de boeren in de omtrek te gaan schooien voor aardappelen en brood. Dinsdags na Pinksteren werd ik ingedeeld bij een oude metselaar, die het onderhoud moest doen voor de fabriek. Na ieder bombardement in de buurt had de man volop werk. En.... gebombardeerd werd er op geregelde tijden. Dinsdags op het appèl was er al iemand uit onze groep spoorloos verdwenen. "Met de Pinksterdrukte was het de beste tijd om te vluchten", had hij ons nog verteld.

Eerste vluchtpoging

Ik heb het volgehouden tot de eerstkomende zaterdag. To
weg naar huis gegaan. We hadden slechts een levensmiddelenkaart voor een week en 10 Mark voorschot op zak. Van deze twee metgezellen weet ik alleen, dat ze uit Bergeijk of uit die buurt kwamen. Ze waren enige jaren ouder dan ik en ze zouden vanwege smokkelen naar België zijn opgepakt en op transport naar Duitsland zijn gezet, uiteraard om er te werken.
Eerst gingen we met de tram naar Wuppertal. Daar namen we de trein naar München-Gladbach, waar we vervolgens uitstapten om de rest te voet af te leggen. Toen we te moe waren om nog een stap te zetten zijn we ergens in het koren gaan slapen. De volgende morgen ging we weer verder. Tegen 10 uur kwamen we in een dorpje, waarvan ik de naam helaas niet weet. We kwamen in de buurt van de kerk, waar heel veel mensen naar toe liepen. Het was

immers zondag! Omdat ik van huis uit gewend was om 's zondags naar de kerk te gaan, stelde ik voor om dat nu ook te doen. We zouden dan tegelijk wat kunnen uitrusten. Mijn twee metgezellen voelden daar echter niets voor, omdat ze volgens hun zeggen, de grens al roken. Daar ik niet alleen achter wilde blijven liet ik de kerk voor wat zij was en dus gingen we met drieën verder. Natuurlijk trokken we veel aandacht van de kerkgangers. Nauwelijks waren we de hoek van een straat om of het was gebeurd met onze vluchtpoging. Er stond namelijk een politieagent tegen enige kerkgangers te praten. Hij deed net of hij ons niet zag, doch even later stond hij met een revolver in zijn hand achter ons en omdat we ons niet konden legitimeren werden we gearresteerd en moesten we met hem mee.

Dat het een heel klein dorpje was kun je opmaken uit het volgende: Er was geen politiebureau en er waren ook geen cellen om ons in te stoppen. Daarom werden wij in het schuurtje achter het huis van de agent gestopt en nadat hij het boerengereedschap eruit gehaald had werd de deur op slot gedaan. Er kwam een herdershond voor de deur te liggen. Later op de dag zagen wij de man op het land bezig met hooien. Het was die dag erg warm. Toen het tegen de avond wat begon af te koelen werden we uit onze zogenaamde gevangenis gehaald met de mededeling, dat we wat gingen wandelen. Dat wandelen bestond echter hierin, dat hij ons naar een gebouwtje bracht met twee arrestanten-cellen, kort bij de grens. Ik moest in de ene cel, mijn twee metgezellen in de andere. Het gebouwtje was evenwel zo slecht onderhouden, dat ik, nadat de agent vertrokken was, al binnen vijf minuten op de gang stond en de deur van de cel van mijn metgezellen kon openen. Mijn eigen celdeur had ik geopend met een lepel. Op de deur van mijn metgezellen stak de sleutel nog in het slot. Eerst wilden we direct weer op pad gaan, maar na enig heen en weer gepraat besloten we toch om tot de volgende morgen te wachten en er dan in alle vroegte uit te breken. We hadden echter de politiemans een

beetje onderschat. Midden in de nacht werden we uit onze slaap getrommeld en moesten we in een soort boevenwagen stappen. We werden naar Aken gebracht. Hier was een groot arbeidsbureau, waar ontelbare weglopers van alle nationaliteiten vast zaten. Het krioelde er van de wandluizen en omdat we toch niets te doen hadden gingen we aan het vangen. Een luciferdoosje vol! Op iedere verdieping was iemand die ons moest bewaken. Toen 'onze' bewaker weg ging om voor zichzelf koffie te halen hebben wij het luciferdoosje maar leeggeschud in zijn bed. Al snel hadden ze ontdekt, dat wij in Velbert bij Wuppertal het hazenpad hadden gekozen. Er hielp geen moedertje lief aan. Op transport, terug naar Velbert!

Op woensdag waren we weer terug bij af. Omdat ik was weggelopen, kreeg ik voor straf zwaarder werk, waarbij ik gelukkig wel eens geholpen werd door Russische soldaten. Ik werd zeer onverschillig. Het interesseerde me niet, dat ik misschien wel in een strafkamp terecht zou kunnen komen.

Tweede vluchtpoging

Dezelfde week, op zaterdag, vluchtte ik opnieuw, doch nu alleen. Van de twee mensen met wie ik in eerste instantie gevlucht ben heb ik nooit meer iets gehoord.

Mijn tweede vluchtpoging verliep als volgt. Toen het werk er die zaterdagmiddag weer op zat en ik mijn voorschot van 10 Mark en mijn levensmiddelenkaart in ontvangst had genomen, nam ik de tram naar Wuppertal. Dat was een ritje van zo'n 5 à 6 km. Al na enige kilometer kon die tram niet meer verder. Alles lang in puin, omdat er de laatste drie nachten onafgebroken gebombardeerd was. Ik had die nachten ook zelf in een schuilkelder doorgebracht. Toen ik uit de tram stapte zag ik iemand met vijf koffers zeulen. Hij zette er elke keer twee zo'n tien meter verder en ging dan weer een paar andere halen. Zijn hele huis was de laatste nacht in puin gegooid. Ik kon zijn gesjouw niet goed aanzien en heb hem

daarom geholpen met het brengen van z'n koffers naar een ander adres. Het bleek het huis van zijn schoonmoeder te zijn. Zijn vrouw liep daar rond. Ze had weliswaar het bombardement overleefd, maar was krankzinnig geworden van angst.

1942: Ad van den Wassenberg met een tas met vlees onderweg.

Op de plaats aangekomen, waar afgelopen woensdag nog het station stond, was daar niets meer te zien dan één grote puinhoop. De ijzeren spoorstaven stonden recht overeind in de grond. Ik ben toen langs de spoorlijn gaan lopen tot ik aan een gebouwtje kwam buiten de stad, dat als station was ingericht. Hier kocht ik een kaartje voor Keulen. In Keulen aangekomen was het al avond. Eerst heb ik een tijdje rondom het station gelopen. Later ben ik er naar binnen gegaan. Er lagen tientallen mensen op de vloer te slapen. Ik ben er ook maar bij gaan liggen. Midden in de nacht werden we wakker geschopt door de politie.

We moesten opstaan. Om niet op te vallen ben ik direct naar buiten gegaan en heb ik de rest van de nacht maar in de open lucht doorgebracht.

Later ben ik naar de beroemde Dom van Keulen gegaan, waar ik nagenoeg de hele voormiddag bleef. Er deden zich hartverscheurende taferelen voor. In de kerk was namelijk de zegening van militairen, die naar het front in Rusland moesten, waarna er afscheid genomen werd van de familie.

Kaldenkirchen

Na ergens wat eten gekocht te hebben nam ik een kaartje richting Kaldenkirchen. Ik had zelf het volgende plan bedacht om over de grens te komen. In Kaldenkirchen had ik op de dienstregeling gezien hoe laat 's avonds de laatste trein naar Venlo vertrok. Ik wou namelijk in de berm van de spoorlijn gaan zitten. Wanneer dan de trein puffend langs kwam zou ik erop springen en tot Venlo op de treeplank of iets dergelijks meerijden. Ik had echter een vergissing gemaakt. Toen de trein in Kaldenkirchen stopte sprongen er tientallen militairen met het geweer in de aanslag op af. Omdat het nog niet helemaal donker was, durfde ik mijn sprong op de trein niet te riskeren. Net zo goed als ik die militairen zag, zouden zij mij kunnen zien en dan liep ik de kans eraf geschoten of eraf geplukt te worden. Er moest daarom iets anders bedacht worden. Na wat heen en weer lopen op het spooreplacement om een slaapplek te zoeken zag ik een trein staan met een bord erop: "Voor Hollandsche arbeiders in Duitsland". Mijn eerste reactie was: "Deze trein zou wel eens naar Nederland kunnen gaan om arbeiders op te halen" en omdat ik ergens wilde slapen probeerde ik of de trein op slot was. Na enkele deuren geprobeerd te hebben vond ik er eentje open. Ik kroop in een toilet, deed de deur op slot en ging zo goed en zo kwaad als het ging slapen. Toen ik wakker werd was de trein al in beweging gekomen. Ik deed het raam open en heb zo maar een tijdje naar buiten staan kijken. Volgens mijn idee

hadden we al lang in Venlo moeten zijn. Na een tijdje stopte de trein. Toen ik naar buiten keek waren we op een station, dat dichterbij Nijmegen lag dan bij Venlo. Nu moest ik zonder kaartje van het station zien te komen. Dat lukte mij, na enig zoeken, via het goederemplacement.

Kleef

Toen ik weer in de stationshal stond, het was inmiddels maandag, heb ik een kaartje gekocht naar Kleef. Met wat geluk ben ik in Kleef aangekomen, waar ik uit de trein stapte om de rest te voet af te leggen.

Er was echter een probleem. Ik wist niet waar de grens lag, laat staan hoe die was aangegeven. Opnieuw had ik geluk. Toen ik van het station kwam, kwam er iemand op mij toe die vroeg of ik een Hollander was. Ik dacht meteen, dat het foute boel was, omdat de Duitsers immers overal hun mannetjes hadden rondlopen. "Ik ben er weer bij", was mijn eerste gedachte. Na enig aandringen van deze persoon, gaf ik het maar toe. Wat kon ik anders. Maar... hij vertelde me, dat hij ook een Hollander was en dat hij wist hoe men over de grens kon komen. Ik moest maar op hem vertrouwen. Dat deed ik en we gingen samen op pad. We liepen naar een tramhalte en na een tijdje wachten kwam de tram richting Beek bij Nijmegen. We stapten in. Op een gegeven moment zei hij: "Hier moeten we eruit." Ik had al een tijdje het prikkeldraad van de grens gezien. We stapten uit. De tram vertrok en tot mijn grote schrik stonden we recht tegenover een Duitse grenswacht. Er was een binnenweg naar Groesbeek, waar de boeren, die hun land aan de andere kant van de grens hadden liggen, wel eens gebruik van maakten. Tot overmaat van ramp werd deze grenswacht net afgelost. We werden direct gevangen genomen, omdat we in het grensgebied waren zonder papieren. De nieuwe wacht kreeg opdracht ons te bewaken en... wanneer hij werd afgelost moest hij ons meenemen en ons afleveren bij de Gestapo in Kranenburg. Maar zover was het nog niet....

Kranenburg

Ik zat natuurlijk wel geweldig in mijn rats. Ik had bij mijn vlucht poging dan wel gedacht, dat je net zo goed in een concentratiekamp kon zitten, als dat zware werk verrichten op die fabriek, maar nu voelde ik, dat toch wel anders zou zijn. Nu ik weer gevangen zat, dacht ik in eerste instantie, dat ik erin geluisd was door mijn metgezel en ik kon niet nalaten daarover met hem te praten. Het bleek niet waar te zijn. Hoe de vork precies in de steel stak, zou hij later wel vertellen. We moesten de fiets poetsen van die schildwacht en we zochten daarvoor een plaatsje uit, waar we ongestoord konden praten. Wel kregen we te horen, dat hij zou schieten wanneer we zouden weglopen. We stonden immers maar enige meters van de grens af. Er was zelfs een boerderij, die met de voorkant op Nederlands gebied stond en met de achterkant in Duitsland. We zijn daar zelfs nog binnen geweest om wat te drinken. De boerin wilde nog hebben, dat wij via de voordeur naar Nederland zouden vluchten. Wij durfden dit echter niet, gewoon omdat we scherp in de gaten werden gehouden door de wacht.

Nu wilde ik dan eindelijk wel eens weten, wat er precies aan de hand was met mijn metgezel. Hij bleek uit Beuningen bij Nijmegen te komen. Hij was een zoon van een timmerman-aannemertje. Omdat hij ook zou worden ingezet voor de Arbeitseinsatz, was hij op het idee gekomen om de grens over te wippen, daar werk te zoeken en als grensganger iedere dag of minstens iedere week naar huis te gaan. Hij had inderdaad werk gevonden, in Kleef, en had het op het arbeidsbureau daar voor elkaar gekregen als weekendganger daar te werken. Hij liet mij de papieren ervan zien. Hij was alleen 's morgens, zonder zich te melden, de grens over gegaan en nu wilde hij op dezelfde manier weer terug. Dit was mislukt. Nadat hij me dit alles verteld had, spraken we af, dat we zouden zeggen, dat ik een boerenzoon was en dat we op zoek waren naar een boer, waar ik zou kunnen gaan werken. Als

we die gevonden hadden, dan zouden we naar het arbeidsbureau in Kleef gaan om ook voor mij de papieren in orde te laten maken. Ik had mijn levensmiddelenkaart en wat kleinigheidjes echter nog in mijn zakken. Deze heb ik toen bij die boer, waar we wat mochten gaan drinken, in het toilet gegooid en weggespoeld.

“Raus, Schweinhund”

Toen de wacht werd afgelost moesten wij mee naar Kranenburg. We werden naar een oude school gebracht, waar we één voor één werden binnengeropen. In een lokaal zat iemand van de Gestapo. We hadden afgesproken, dat mijn metgezel als eerste naar binnen zou gaan, omdat hij papieren kon laten zien. We dachten, dat voor mij eventueel gunstiger kon uitvallen. Na enige tijd ging de deur van het klaslokaal open. Mijn metgezel mocht weg en ik moest binnen komen. Daar moest ook ik mijn verhaal doen en omdat dat klopte met de antwoorden van mijn metgezel wist men er geen goede raad mee. De Gestapo-man probeerde me nog wel te overdonderen met gevloek en geschreeuw, maar omdat ik niets te verliezen had, bleef ik bij mijn verhaal en mijn antwoorden. Nadat hij nog een tijdje had staan tieren, greep hij tenslotte de telefoon. Aan het gesprek kon ik horen, dat hij met iemand belde uit het grenskantoor. Ik verstond inmiddels zoveel Duits, dat ik het gesprek kon volgen. Hij vroeg of het inderdaad mogelijk was, dat er 's morgens mensen over de grens konden komen die niet gecontroleerd waren. Aan de andere kant van de lijn vertelde men hem, dat het op maandagmorgen altijd druk was. Dan kwamen er immers dagelijkse en wekelijkse grensgangers. Bovendien waren er dan ook nog nieuwkomers bij. Het was er dan zo druk, dat ze het niet konden bijbenen met alle gevolgen van dien. Nadat hij dit vernomen had schreeuwde hij “raus” en nog wat van die liefelijke woorden. Ik haastte me om weg te komen en vloog de gang op, waar mijn metgezel nog steeds op mij stond te wachten. We maakten de deur naar buiten open en zagen tot onze schrik dat die grenswacht daar nog

steeds stond. Hij nam ons mee. We dachten alsnog de klos te zijn. We werden echter bij de grens afgeleverd en na enig gepraat kregen we een trap na en met het woordje "raus" werden we allebei over de grens gezet.

Nijmegen

Te voet gingen we naar Nijmegen, waar we bij het station ieder ons eigen vervoer opzochten. We namen afscheid van elkaar. Ik stapte op de bus naar Rosmalen. Ik had nog net genoeg geld daarvoor. Als het kaartje een dubbeltje duurder was geweest, dan had ik een stuk moeten lopen. Bij de speeltuin van Jos Verstappen stapte ik uit om vervolgens te voet naar huis te lopen. Na precies drie weken en een hoop trammelant kwam ik op maandag thuis aan. Sedert die tijd ben ik ondergedoken geweest. Ze zijn nog wel een paar keer naar me op zoek gegaan, maar gelukkig ben ik steeds de dans ontsprongen, ook bij razzia's.

Ad van den Wassenberg

Zus van den Wassenberg - Dielissen, toen nog niet getrouwd, bij het ouderlijk huis van Ad. Op de achtergrond villa "Vier-Eensteens" van Lutkie en de restanten van een "glider" uit de oorlog.

Tot slot.....

Ad zat ondergedoken bij Klaas Heijmans in een hut bij de "Klein Duinse Hoef" aan de Vliertwijksestraat, waar tegenwoordig Nico Heijmans woont. Hij zat er niet alleen. Ook Jos Heijmans en Bert v.d. Donk verschuilden zich daar voor de Duitsers.

Na de oorlog bleef Ad van den Wassenberg met een vraag zitten. "Hoe heette zijn metgezel?" Na jaren is zijn dochter in het telefoonboek onder Beuningen op zoek gegaan en ontdekte er drie aannemers. Na enkele telefoongesprekken had zij de metgezel van Ad gevonden. Het bleek Wim Lelieveld, Koningstraat 1 te Beuningen te zijn. In het dagboek van Wim komt op 28 juni-1943 de naam van Ad van den Wassenberg voor. Het weerzien van beide mannen was hartverwarmend.

Henk de Werd

Ad van den Wassenberg in de tuin van zijn ouderlijk huis aan het toenmalige marktterrein. Op de achtergrond villa Vier-Eensteens van Lutkie. Nu vindt men hier "De Kentering".

Bij gelegenheid van hun gouden huwelijksfeest in 1998 werd deze foto gemaakt van Ad en Zus van den Wassenberg met hun zes kleinkinderen. We zien v.l.n.r.: Nicole Kivits, Stefan Deckers, Zus van den Wassenberg - Dielissen met Dennis van den Wassenberg, Rik van den Wassenberg, Ad van den Wassenberg, Remco van den Wassenberg en Arjan van den Wassenberg.

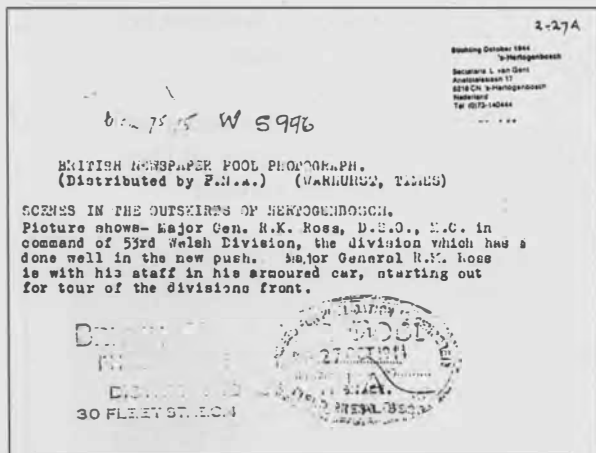
Generaal Ross waarschijnlijk in of rond Rosmalen

BRITSE LEGERFOTO VAN 25 OF 26 OKTOBER 1944

Luc van Gent, historicus over de bevrijding in 1944, heeft al jarenlang gezocht naar de plek waar de foto op de voorgaande pagina gemaakt is. Tal van Rosmalenaren hebben hem daarbij geholpen. In Rosmalla, jrg.1 (april 1991) p.17, en op de ROS-kabelkrant (drie jaar geleden) werd deze foto al eerder vertoond. Tot nu toe zonder resultaat. Een paar maanden geleden werd een herhaalde oproep gedaan. De begeleidende tekst van Luc van Gent geeft enig houvast bij het speurwerk. De meeste aanwijzingen zouden momenteel (augustus 2002) in de huidige Heer en Beekstraat te vinden zijn.

Martien Veekens

Bepalend voor de locatie is de schoorsteen op de achtergrond. Aan het einde van de weg zijn vaag een of meer huizen te zien. Het wegdek is verhard, dus geen zandweg. Links en rechts zijn smalle fietspadjes met klinkers te zien. In 1944 waren er drie locaties in Rosmalen waar fabrieksschoorstenen stonden:

Op de achterzijde van de foto staat een stempel van de censuur met de datum 27 October 1944 vrijgegeven voor de geallieerde pers

Terrein Coudewater

Op het terrein van Coudewater waren in 1944 twee schoorstenen:

1. Bij het gebouw van de technische dienst, in 1929 gebouwd en in 1985 gesloopt. Waar stond in 1944 de fotograaf?
2. Bij de siertuin schijnt ook in 1944 een schoorsteen gestaan te hebben. Het is onbekend wanneer die verdwenen is. Waar stond in 1944 de fotograaf?

De Heer en Beekstraat

De schoorsteen op de achtergrond zou in 1944 gestaan hebben bij de wasserij van Van de Nieuwendijk. De fotograaf zou dan met zijn rug naar de overweg hebben gestaan. Martien Wijgengangs woonde toen in de zijstraat (nu Hertog Janlaan) en herinnert zich dat hij als jongen in de telefoonpaal is geklommen die we langs de weg zien staan. Deze locatie is onzeker omdat de bestrating op de foto niet klopt met de bestrating van 1944, toen er sprake was van een zandweg. Althans dat beweert Piet van den Doelen die in 1944 dicht bij de overweg woonde. Hij weet zeker dat de Heer en Beekstraat (toen nog Molenstraat geheten) in 1944 nog steeds een zandweg was.

Het dorpscentrum / de smederij van Sanders?

Waar stond in 1944 de fotograaf?

Eén van die locaties moet voldoen aan deze foto van 1944. Wie, o wie geeft het juiste antwoord? Gaarne uw reactie aan:

*Luc van Gent
Aristoteleslaan 17, 5216 CN 's-Hertogenbosch
Telefoon en fax: 073 61 40 444*

Verzetsman Martien der Kinderen

In jaargang 12, nummer 3-2001 (pagina 90 en 91) van de kwartaaluitgave 'Rondom de Plaets' van de Berlicums Heemkundekring "De Plaets" is een door het bestuur geschreven artikel "In Memoriam onderwijzer en verzetsman Martien der Kinderen" opgenomen. Hoewel in een van de hieraan voorafgaande "Rosmalla's, hieraan reeds aandacht is geschonken, heb ik aan het bestuur van "De Plaets" toestemming gevraagd en gekregen om hun artikel voor ons blad over te nemen. Hierin wordt in hoofdzaak ingegaan op het verzetswerk van Martien der Kinderen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Harry Coppens

In memoriam

Geheel onverwacht is, op 27 juni 2001, Martien der Kinderen overleden. In Rosmalen, zijn geboorteplaats, is hij vooral bekend als "de mister van de Maliskamp" en om zijn verenigingswerk. De ouderen uit Berlicum en Middelrode kennen hem echter nog als de jonge onderwijzer aan de oude Norbertusschool. Na zijn huwelijk, in 1942, met Jo Spierings, kwam hij in Berlicum wonen. Na zijn benoeming, op 1 september 1945, tot hoofd van de op te richten school in

de Maliskamp is hij met zijn gezin weer vertrokken naar Rosmalen. Maar voor de meesten in *Berlicum* was en bleef hij bekend om zijn verzetswerk in de Tweede Wereldoorlog, 1940-1945.

Schuilnaam Hendrik Pijnappels

Als Martien, eind augustus 1940, verneemt dat er in Vinkel nog achtergebleven wapens van het Nederlandse leger aanwezig zijn, komt hij in actie. Het is zijn eerste verzet tegen de Duitsers. Hij haalt daar dan enkele geweren, een klewang en een handgranaat op om ze thuis te verbergen. Al eerder, op 14 mei van datzelfde jaar, na de oorlogsgevechten rondom de Dungense brug, verzamelde Jan Gevers met zijn zwager Bert Korsten, de daar achtergebleven wapens. In 1942 komt Martien bij Jan Witlox in contact met de verzetsman "Jan van Buren", wiens eigenlijke naam Jan Bottema is. Deze vraagt om op bepaalde plaatsen bonkaarten te bezorgen. Met anderen doet ook Jan Gevers dit. Martien en Jan gaan samenwerken waardoor in *Berlicum* het georganiseerde verzet ontstaat.

Martien werkt als verzetsman onder de schuilnaam Hendrik Pijnappels uit Den Dungen, waarvan hij een vervalst

persoonsbewijs bezit. Hij helpt veel mensen in nood en noemt dit een kwestie van teamwerk. Met anderen verzamelt hij o.a. voedsel voor de gedeporteerden in het kamp Vught.

Pilotenhulp

Op 25 juni 1943 wordt kapelaan J. Wouters door Cis van Herpen-Sallaerts gewaarschuwd, dat in haar herberg, staande hoek Kerkwijk-Doomhoek, een Engels sprekende man zit. De kapelaan benadert onderwijzer Egberts Gerrits, maar deze is al op weg naar de school in Middelrode. Zijn vrouw stuurt de dienstbode met een briefje naar Martien. Hoewel hij bang is, dat het iemand is die zich alleen voordoet als een Engelse piloot, gaat hij toch naar het café. Daar aangekomen blijkt het de Engelse piloot George Duffee te zijn, die een paar dagen eerder, bij zijn terugkeer van een bombardement boven nazi-Duitsland is neergeschoten. Hij kan zich niet legitimeren en alleen wat noodvoedsel, kaarten en wikkels van chocolade en kauwgom laten zien. Toch gelooft Martien hem en belooft te helpen. Omdat Martien naar zijn leerlingen moet, schakelt hij Jan Gevers in. Het is het begin van een hele reeks verzetsmensen, die Duffee helpen bij zijn moeilijke en levensgevaarlijke tocht van ruim 3000 km door Nederland, België, Frankrijk en Franco-Spanje. Dankzij hun hulp is Duffee binnen vier maanden weer terug in Engeland. Hij is één van de bijna 4000 gestrande maar geredde geallieerde oorlogsvliegers. Na zijn terugkeer in Engeland heeft hij nog 40 bombardementsvluchten uitgevoerd.

Niet altijd succes

De vroegere Joodse Eva de Man-Kalker, echtgenote van schrijver Herman de Man, is door Martien en andere verzetsmensen herhaaldelijk gewaarschuwd om met haar kinderen onder te duiken. Daarbij zou ze van hen alle mogelijke hulp krijgen, zoals ook andere onderduikers geholpen werden. Eva dacht echter dat haar gezin niets kon

overkomen, omdat ze van joods inmiddels katholiek was geworden; ook haar kinderen waren katholiek gedoopt. Het was voor deze verzetsmensen dan ook een zwarte dag toen Eva de Man met vier van haar kinderen, op 2 augustus 1942, werden opgehaald. Zoals later blijkt zijn ze al zeven dagen later, in Auschwitz, vergast.

Ook op 7 september 1944 komen de verzetsmensen in actie. Helaas kunnen zij niet voorkomen dat vier leden van een Knokploeg (groep die gewapende acties voerden tijdens de Tweede Wereldoorlog) afkomstig uit Oeffelt en Gennep, door de Sicherheitsdienst worden weggevoerd en in Vught gefusilleerd. *(Dit verhaal, "Het Gouden Leeuw'-drama", waaraan in de 6^e jaargang van 'Rondom de Plaets', nr. 1, 1995, pag. 1-9, een uitgebreid artikel is gewijd, heb ik [Harry Coppens] in deze uitgave van 'Rosmalla' in z'n geheel mogen opnemen.)*

Onderscheidingen

Er zijn slechts enkele feiten naar voren gehaald. Ook is vermeden om verdere namen van verzetsmensen te noemen, men vergeet er anders ongetwijfeld. Zeker is echter dat Martien met Jan Gevers het begin heeft gemaakt van het verzet in Berlicum en er de leiding aan gaf.

Martien heeft terecht verschillende onderscheidingen gehad zoals o.a. het Verzetsherdenkingskruis en het erelidmaatschap van de Royal Air Force.

Meld ons nog te schrijven dat Martien van onschatbare waarde is geweest bij het samenstellen van de Berlicumse oorlogshistorie, gepubliceerd in het boek "Dagboek rond de bevrijding van Berlicum". Hij had tot het laatst van zijn leven een feilloos geheugen, waar leden van de heemkundekring "De Plaets" steeds een beroep op konden doen.

Bestuur 'De Plaets'

HET GOUDEN LEEUW-DRAMA

Het front

Door de snelle opmars van de geallieerde legers, begin september 1944, door Noord-Frankrijk en Zuid-België, zijn de Duitse militairen in ons land en in België erg onrustig geworden en willen ze naar huis. Vele vluchtende Duitsers bereiken 's-Hertogenbosch en omgeving en verdwijnen richting Nijmegen en "*nach der heimat*". De meesten worden echter bij de rivierovergangen opgevangen en ondergebracht in nieuwe en bestaande legeronderdelen.

Rond "Dolle Dinsdag"

Tijdens deze nerveuze spanning worden door de leiding van het concentratiekamp Vught drastische maatregelen genomen. Als op 5 september, "Dolle Dinsdag", de vluchtelingenstroom van Duitse militairen en hun aanhangers vanuit België tot ongekende proporties oploopt, geeft de SS opdracht om een gedeelte van de archiefstukken van het kamp te verbranden en de overige naar Bergen Belsen te vervoeren. In de eerste dagen van september worden 133 gevangenen geëxecuteerd en op 5 en 6 september zijn de overigen vanuit het kamp te Vught in veewagons naar Duitsland getransporteerd. Ongeveer 2800 mannen en ongeveer 650 vrouwen worden weggevoerd, de mannen naar Sachsenhausen en de vrouwen naar Ravensbrück. Tijdens het transport, dat 2 à 3 dagen duurt, wordt er veel te weinig eten en drinken verstrekt. Velen komen uiteindelijk in de Duitse kampen om.

De meesten van de ook in kamp ondergebrachte gijzelaars worden kort hierna vrijgelaten. In de nacht van 13 op 14 september vertrekken de laatste SS-ers en

capo's. (Capo's zijn Duitse gevangenen, die tijdens de werkzaamheden van hun medegevangenen toezicht moesten houden) enkele minder belangrijke beheerders blijven met nog een aantal gijzelaars achter. Enige tijd later worden ook zij vrijgelaten. Op 20 september wordt het kamp overgedragen aan mevrouw Overeem van het Rode Kruis.

Plannen van het verzet

De samenwerkende verzetsorganisaties zijn in middels getipt over de op handen zijnde transporten van de gevangenen. Ook wordt de ontruiming van de gijzelaarskampen in Sint-Michielsgestel en Haaren gevreesd. Ten huize van Harrie Hanssen te 's-Hertogenbosch worden in de vergadering van maandag 4 september plannen opgesteld ter voorkoming van deze transporten. Daarbij zijn vertegenwoordigers van: de O.D. (Orde Dienst, die zich ten doel stelt na de bevrijding een gezagsvacuüm te voorkomen), de Landelijke Knokploegen (zij voeren gewapende acties uit), de Raad van Verzet (deze houdt zich bezig met georganiseerde sabotage), de plaatselijke verzetsgroep oranje Garde en de L.O.. (Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers). Gezamenlijk beramen zij verschillende plannen om de te verwachte transporten te voorkomen. Het eerste idee is de vanuit Engeland gedropte agent, Seerp Postma, en de K.P.-leider van "Oost-Brabant", Giel Bensen, richting Baarle Nassau te sturen om de geallieerden te verzoeken met hun voorhoede door te stoten naar Vught. Het tweede plan is een aantal Knokploegen te vragen zich naar de omgeving van Vught te begeven, ter voorbereiding van een overval op het kamp of op de vertrekkende treinen, om de gevangenen te bevrijden. Hiervoor zendt o.a.

de sabotage-commandant dertien K.P.-leden uit de omgeving van Breda per trein naar Vught. Zij worden vergezeld van een koerierster, die onder haar wijde rok ammunitie en dertien revolvers verborgen heeft. In Vught komen de K.P.-leden tot kort bij de vertrekkende treinen, maar de SS-bewaking is zo groot en goed georganiseerd, dat een overval gelijk staat met zelfmoord. Het derde plan is de verschillende spoorlijnen in de omgeving van Vught onklaar te maken, zodat het transport van de gevangenen alleen via de lijn Boxtel-Veghel-Uden-Gennep kan lopen. Bij de afgelegen plaats Mariaheide kunnen geconcentreerde K.P.-leden de trein dan overvallen om de gevangenen te bevrijden en proberen ze, op haastig, geïmproviseerde onderduikadressen onder te brengen. Later blijken de vernielingen aan de spoorlijnen onvoldoende te zijn uitgevoerd, zodat de gevangenen toch via verschillende lijnen naar Duitsland afgevoerd worden.

Het transport

In Oeffelt en Gennep, gelegen aan de spoorlijn Boxtel-Gennep en via Goch verder Duitsland in, ziet men de treinen met gesloten veewagons, met daarin talloze gevangenen uit Vught, voorbij rijden. Soms moeten de treinen stoppen omdat de rails onklaar gemaakt zijn. De omwonenden proberen dan door de kleine luiken in de wagons brood naar binnen te gooien. De gevangenen roepen: "*help ons toch*" en gooien briefjes met berichtjes uit de trein; het is hartverscheurend. De Duitsers lopen intussen met het geweer in de aanslag langs de trein. Enkele gevangenen lukt het in het donker te ontvluchten.

Aankomst in Berlicum

Leden van een verzetsgroep uit Gennep en Oeffelt, behorende tot de K.P. Limburg-Noord geven, gedreven door diep medelijden met de gevangenen en haat tegen de Duitsers, gevolg aan de oproep van de verzetsorganisaties en

vertrekken op de fiets naar Mariaheide en later omgeving Vught om zich daar op een afgesproken adres te melden. Deze K.P.-ploeg bestaat uit: leider Johnny van der Kamp, café- en bioscoopexploitant, 34 jaar, de gebroeders Jan en Hein Hendriks, resp. typograaf, 29 jaar, en leerbewerker, 24 jaar, Jan Guelen, machinist, 25 jaar, Jan Keijzers, landbouwer, 21 jaar, en Bert Horsten, 24 jaar.

Op 7 september, rond half twee, passeert de groep Berlicum. Bij een benzinepomp vragen ze naar een adres waar ze kunnen eten. Het zestal wordt verwezen naar de "Gouden Leeuw". Als ze daar aankomen is het niet druk in de zaak. In een hoek zit een man alleen te eten. Zijn aandacht wordt door de zes binnenkomende mannen getrokken. Als deze hebben plaats genomen en hun bestelling opgegeven, vraagt restauranthouder, Jan Mulder, hen de benodigde levensmiddelenbonnen voor de maaltijd, alles is in die tijd immers op de bon. Johnny van der Kamp vraagt waar dat voor nodig is, slaat zijn jas terug en wijst, om indruk te maken, op zijn revolver. Mulder schrikt en zegt zijn vrouw het gevraagde klaar te maken. De man in de hoek, een distributieambtenaar, denkt bij het zien van de revolver waarschijnlijk aan een te plegen overval op het distributiekantoor en gaat naar achteren. Belt hij de plaatselijke opperwachtmeester A. De Langen, die vervolgens zijn collega Boekestein en twee jongere agenten, die in opleiding zijn bij de staatspolitie, waarschuwt?

Een toeschouwer

Martien Smulders, in die tijd wonende Beekveld nr. 49, passeert juist met paard en kar de woning van veldwachter De Langen (=Hoogstraat 109) als deze met de fiets naar buiten komt. De Langen rijdt hem in gedachten verzonken voorbij. Vervolgens ziet Martien dat hij bij het huis van notaris Wedemeijer, Hoogstraat 99, afstapt en staat te prakkezeren. Opnieuw rijdt De Langen hem voorbij en weer stapt hij af. Hierna gaat hij verder en draait af bij de Gouden Leeuw. Als Martien daar met

zijn kar daar voorbij rijdt, ziet hij De Langen, Boekestein, Piet Weijs en nog een onbekende agent. Twee van hen met getrokken revolver naar de voordeur, de twee anderen naar de achterdeur.

De vlucht

De zes K.P.'ers zijn door deze inval volkomen verrast en worden bijeen gedreven. Ze moeten met hun handen omhoog tegen de muur gaan staan. Johnny van de Kamp zegt: "We gaan eraan", Hij staat dicht bij de open staande "tuin"deuren en samen met Bert Horsten weet hij naar buiten te komen, ondanks dat de schietende politie mensen hen beiden getroffen hebben. Martien Smulders ziet de twee door de dubbele deuren in de zijgevel van het huis naar buiten komen en weg rennen. Hevig bloedend vluchten ze in de richting van het achtergelegen riviertje de Run. Met schotwonden in buik (Johnny) en been (Bert) lopen ze door tuinen en struikgewas en bereiken ze het bruggetje nabij "Vredendaal", dat richting Beekveld leidt. Hier ziet Martien Smulders even later het tweetal weer. Hij hoort een van de twee vragen: "Heb jij je revolver nog?", waarop een bevestigend antwoord komt.

Het tweetal weet het huis van de "lange Grard" (= Grard Swanenberg), Beekveld nr. 15, te bereiken. Grard geeft hen een fiets en zegt, dat ze naar het einde van het Beekveld moeten rijden en daar bij de woning van de familie Langeraap, Zuid-Willemsvaart 5-7, aangaan.

Intussen belt Grard dokter Tonino en een ambulance en vraagt aan Toon Steenbergen Martien der Kinderen te waarschuwen, die echter al voor de klas staat.

Inmiddels zijn de twee vluchtelingen met de fiets tot Bertje Smulders, Beekveld 49, gekomen.

Johnny van der kamp valt totaal uitgeput van zijn fiets en wordt door Bert Horsten bij Smulders binnengedragen. Hun oranje armband wordt in de kachel gegooid en worden vervolgens verstopt in de vrijstaande bakest (=bakhuisje) verstopt. De intussen gearriveerde dokter zegt dat Johnny, na hem verbonden te hebben, de avond wel niet zal halen .Omdat het veel moeite kostte de verblijfplaats van de gewonden te achterhalen duurde het ongeveer anderhalf uur voordat de gewonden met de ziekenwagen uit Schijndel naar Den Bosch vervoerd werden.

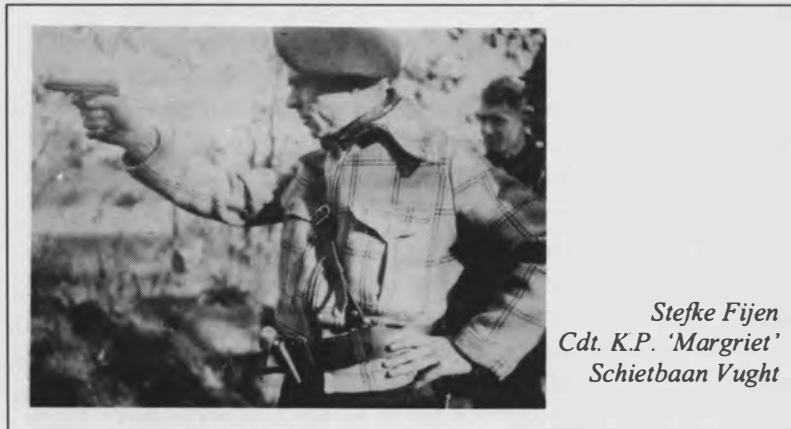
Het gezin van 'lange Grard' (=Grard Swanenberg), in 1949, bij hun huis Beekveld 15. Op de achtergrond het huis van de schrijver Herman de Man en zijn gezin. Van links naar rechts zien we Hans, Dien, Mientje, Grard en Henk Swanenberg. Grard zit met Jan Gevers, Martien der Kinderen en Gerrit Vink gedurende de Tweede Wereldoorlog in het plaatselijke verzet. Later komen Toon Steenbergen, Ad Smevend en enkele anderen er nog bij. De verzetmensen konden altijd een beroep doen op dokter Tonino, die met hen samenwerkte. Verschillende van vernoemde personen waren betrokken bij het Gouden Leeuw-drama. Als iemand in de familie 'in het verzet zit', betekende dat voor het hele gezin grote spanningen en risico's. Grard Swanenberg, Toon Steenbergen, Bert Pennings, Henk Wijgergangs en Huub Willems zijn op 10 oktober, als Berlicum moet evacueren, opgepakt en verhoord. Huub is dezelfde dag vrijgelaten, Grard en Toon moeten een afscheidsbrief schrijven. De volgende dag zullen ze gefusillieerd worden, gelukkig gaat dit niet door. Met vierien worden ze naar de Willem I kaserne overgebracht, waar ze later kans zien te ontvluchten.

Gevangen genomen

Na de schietpartij met van de Kamp en Horsten geven de andere vier K.P.-leden zich over. Ze worden naar het gemeentehuis, op het huidige Raadhuisplein, gevoerd en opgesloten in het daar aanwezige "cachot" (=cel).

K.P. "Margriet" ingeschakeld

Het is rond drie uur als Toon Steenbergen Martien der Kinderen waarschuwt, die de school niet zomaar kan verlaten en vraagt hem naar Stefke Feijen, de leider van de Knokploeg "Margriet" in Hintham, te gaan. Omdat Toon hem niet kan vinden gaat Martien direct na schooltijd naar Hintham waar hij hem weet op te sporen.

*Stefke Feijen
Cdt. K.P. 'Margriet'
Schietbaan Vught*

Bevrijdingsplan mislukt

Er wordt haastig een plan opgesteld om het Berlicums gemeentehuis te overvallen. De politie heeft de keuze vrijwillig mee te werken en vervolgens onder te duiken of gedwongen mee te werken hetgeen vermoedelijk een schietpartij tot gevolg zal hebben en uiterst gevaarlijk is.

De inmiddels gewaarschuwde Sicherheitsdienst is echter eerder ter plaatse en het viertal wordt naar het voormalige pension Mariënhof te Vught, waar de Sicherheitsdienst zetelt, vervoerd.

Zeer waarschijnlijk worden zij daar aan een verhoor met marteling onderworpen.

In het concentratiekamp?

Tijdens die tumultueuze dagen rond "Dolle Dinsdag" blijken de vier gevangenen niet in het kamp Vught opgenomen te zijn.

Waarschijnlijk zijn ze zonder vorm van proces gefusilleerd. Minder waarschijnlijk is, dat ze met andere nog binnengekomen kampgenoten naar Duitsland getransporteerd zijn. Het is zo goed als zeker, dat de gevangenen genomen verzetslieden op 8 september, als het kamp al grotendeels verlaten is, gefusilleerd zijn.

Hun namen staan vermeld op de gedenkwand op de fusillade plaats en op een glazen namenwand in het Nationaal Monument Kamp Vught op het voormalige kampterrein. Pas veel later is hun familie overtuigd, dat ze overleden

zijn en komen er alsnog bidprentjes. De moeder van Jan Guelen blijft echter geloven, dat haar zoon nog terug zal komen, zodat er van hem geen bidprentje is.

Waar blijven de gevangenen

Als de K.P.-groep "Margriet" tegen half zeven in Berlicum aankomt, blijkt het gemeentehuis verlaten en de gevangenen weggevoerd te zijn.

De verzetslui zijn hierdoor machteloos en kunnen niets meer voor de gevangenen jongelui doen.

Ziekenhuis en opsporing gezocht

Als de Duitsers het ziekenhuis in Den Bosch laten onderzoeken, zijn Johnny van der Kamp en Bert Horsten daar gelukkig nog niet gearriveerd. Als ze enige tijd later uiteindelijk in het ziekenhuis aankomen, worden ze in de verwarmingskelder ondergebracht. Johnny krijgt 12 hechtingen. In het politieblad verschijnt het bericht ;" "Op sporing gezocht van de voortvluchtige Johnny van der Kamp en Bert Horsten". Omdat men het in het

ziekenhuis te gevaarlijk vindt, worden de gewonden kort daarna bij ouders van verpleegsters ondergebracht, beiden op verschillende plaatsen.

De twee overledenen

Vele weken later, als het gebied inmiddels bevrijd is, zijn de twee gewonden zover hersteld, dat ze weer naar huis kunnen. De 34-jarige Johnny van der Kamp gaat terug naar zijn vrouw en vijf kinderen in Gennep en exploiteert er zijn café en bioscoopzaal. Hij is nooit meer de oude geworden en blijven leven met zware frustraties.

Bert Horsten, 24 jaar oud, gaat in dienst bij de geallieerden en strijdt mee om ons land te bevrijden. Van der Kamp is dat bij zijn ouders gaan vertellen, die erg gelukkig waren met dit bericht. Zij hadden reeds vernomen dat hij gewond was en vier van zijn kameraden gedood.

Omdat de kogel in het been van Bert tussen zijn spieren geklemd zit, is deze nooit verwijderd. De specialisten zijn bang, dat bij verwijdering er een verlamming zal optreden. Soms voelt het been erg zwaar en gaat hij naar het ziekenhuis, waar de kogel magnetisch omhoog wordt gehaald.

Nadat, op 5 mei 1945, geheel Nederland bevrijd is, gaat Horsten als vrijwilliger naar Nederlands-Oost Indië, waar hij met nog zes andere Oeffeltse jongens bijna vijf jaar verblijft.

Weer terug in Nederland blijft hij beroepsmilitair. Als hij, rond 1956, opnieuw in de Gouden Leeuw komt, ziet hij daar de kogelgaatjes nog in de muur zitten.

De wraak van Johnny van der Kamp

Kort na de bevrijding van Berlicum worden in het parochiehuis door Jaap Klok aan de vele getroffen goederen uitgereikt. Daarbij zijn, om de orde te handhaven, de marechaussees peter Boekestein en Antonie Gersie aanwezig. De vroegere verzetsman Martien der Kinderen is ook aanwezig en wordt gevraagd naar buiten

te komen. Hij treft er drie mannen in leren jassen aan. Eén ervan is Johnny van der Kamp, die Martien vraagt of Boekestein ook aanwezig is. Op het bevestigend antwoord gaan de drie mannen naar binnen. Johnny loopt naar Boekestein toe en rukt hem de koorden van zijn uniform en zegt: "*Jij bent dat mannetje, dat zo nodig moest schieten, ik arresteer je*". De drie mannen nemen hem mee en brengen hem naar de politieke recherche in Den Bosch. De plaatselijke veldwachter, A.H. de Langen, krijgt huisarrest. Later worden beiden berecht

Nawoord

Opvallend maar ook triest is, dat op 5 en 6 september het kamp Vught ontruimd wordt, maar dat blijkbaar bepaalde groepen uit het verzet daarvan niet tijdig op de hoogte zijn. Immers de K.P.-leden uit Gennep en Oeffelt gaan op 7 september nog op weg naar Vught met het doel de ontruiming van het concentratiekamp te voorkomen. Vraag blijft ook, wie heeft de politie gewaarschuwd en wie de Sicherheitsdienst? Heel duidelijk is dat veldwachter de Langen, gezien zijn aarzeling op weg naar de Gouden Leeuw, bepaald geen zin had dit karwei te klaren. Heeft deze opdracht via de politie in St. Michielsgestel gelopen, heeft hij op eigen gezag gehandeld of van iemand anders? Zoals de archiefwet momenteel gehanteerd wordt zullen deze vragen waarschijnlijk pas over 25 jaar beantwoord kunnen worden. Deze wet schrijft immers voor, dat de stukken uit de Tweede Wereldoorlog, als ze persoonlijke gegevens bevatten, 75 jaar gesloten moeten blijven.

Uiteindelijk blijft nog de vermoedelijk nooit meer op te lossen vraag, waar, wanneer en door wie zijn de vier gevangenen in het bijna verlaten kamp gefusilleerd en op wiens bevel?

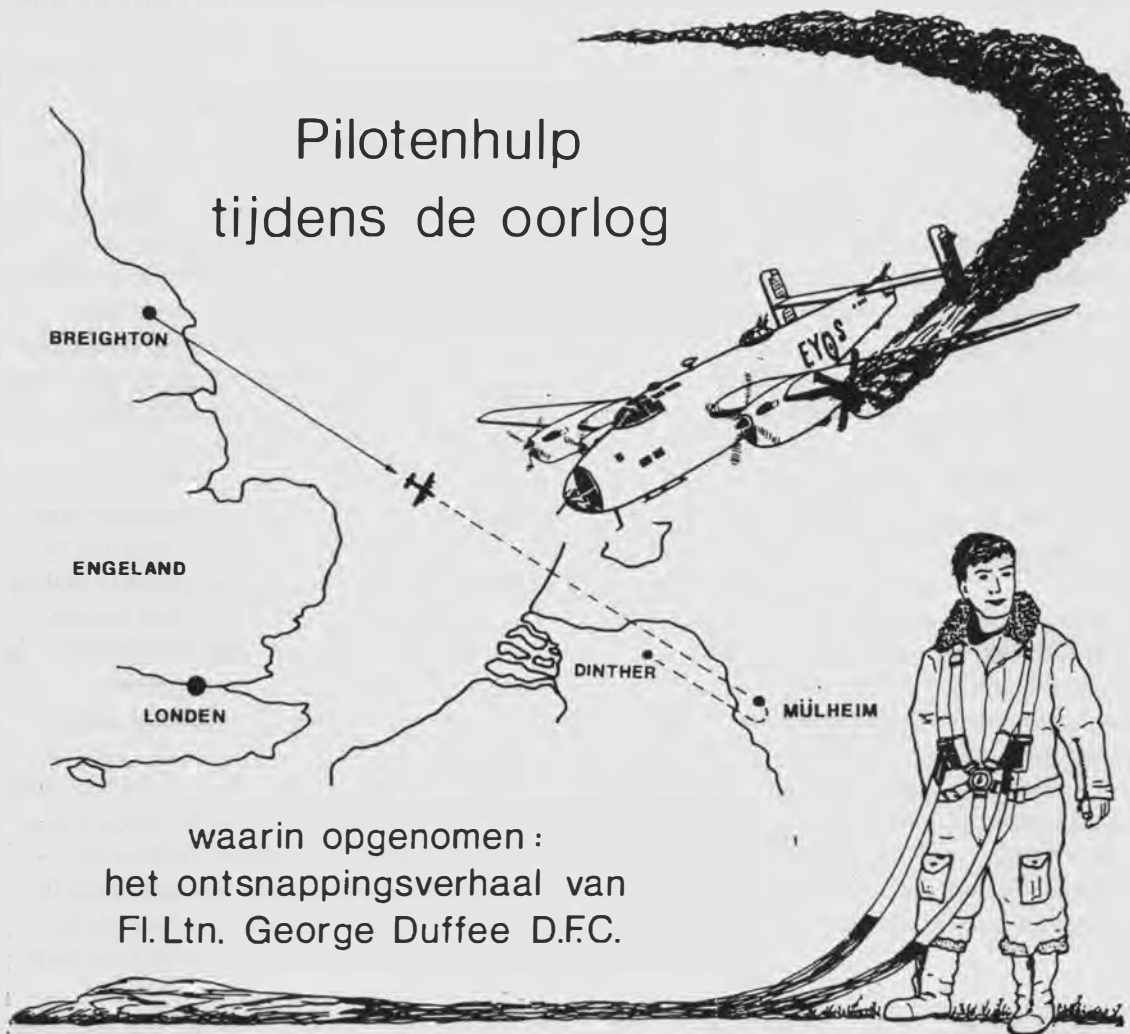
Wim van der Heijden

Dit verhaal werd eerder gepubliceerd in 'Rondom de Plaets' (6^e jrg. nr.1,1995, pagina 1 t/m 9). Toestemming voor reproductie werd door Wim van der Heijden verleend aan Harry Coppens.

23 JUNI 1943

**"HALIFAX" EY-S
KEERDE NIET TERUG**

Pilotenhulp
tijdens de oorlog

waarin opgenomen :
het ontsnapingsverhaal van
Fl.Ltn. George Duffee D.F.C.

Martien der Kinderen

Rosmalen

“HALIFAX” EY-S KEERDE NIET TERUG

HET ONTSNAPPINGSVERHAAL VAN FL.LTN. GEORGE DUFFEE D.F.C.

Gedateerd 1 oktober 1984 verscheen van de hand van Martien der Kinderen te Rosmalen het 116 pagina's tellende boekwerkje 23 juni 1943 “HALIFAX” EY-S KEERDE NIET TERUG (Pilotenhulp tijdens de oorlog) waarin opgenomen: het ontsnapingsverhaal van Fl.Ltn. George Duffee D.F.C.

In onderstaande bewerking van het ontsnapingsverhaal beperk ik me tot het verblijf van luitenant-vlieger George Duffee in Nederland en ga niet verder in op zijn verdere levensgevaarlijke tocht van ruim 3000 km door bezet West-Europa via de zogeheten “Komeetlijn”, de ontsnappingslijn die hem naar Gibraltar voerde, van waaruit hij met het vliegtuig terugkeerde naar Engeland. Met een nieuwe bommenwerper en een nieuwe bemanning voerde hij nog 40 bombardementen uit op vijandelijk gebied. Al bij al een lijvig verhaal, waarin Martien der Kinderen een van de velen was, die zich met gevaar voor eigen leven hiervoor heeft ingezet!¹⁴

Bij zijn eerste vlucht als 2e luitenant in de zomer van 1943 werd George Duffee, nadat hij terugkeerde van een bombardement op nazi-Duitsland boven ons land neergeschoten. Van de achtkoppige bemanning kwamen er vijf om die alleen te Woensel liggen begraven. De drie overigen sprongen tijdig uit de brandende Halifax en kwamen veilig op Nederlandse bodem neer. Twee van hen werden nog dezelfde dag door de Duitsers krijgsgevan-

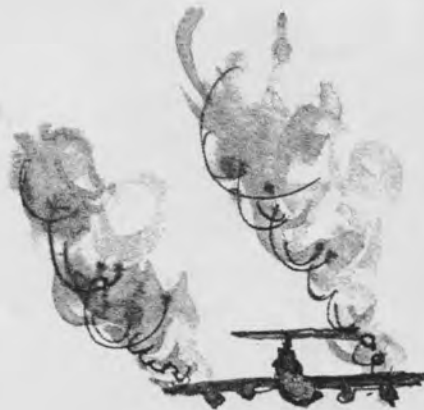
genen gemaakt en naar Duitsland afgevoerd. Alleen George Duffee ontsprong de dans. Na zijn parachute verborgen te hebben zwierf hij drie dagen in het rond en kwam uiteindelijk aan in Berlicum.

“Op de ochtend van de volgende dag zag ik vanuit mijn schuilplaats twee fietsers passeren met klompen aan. Klompen en windmolens, dat was alles wat ik van Holland wist. Ik moest wel in Holland zijn en dat maakte me buitengewoon gelukkig. Toen de avond was gevallen begaf ik me op weg naar een boerderij, waarvan de bewoners helaas geen Engels spraken. Ik ruilde mijn uniform en vliegerlaarzen tegen burgerkleren en klompen en verdween weer. Ik overnachtte in een hooimijt en kwam tenslotte in Berlicum aan, waar ik bij café van Herpen binnenstapte, waar alleen een vrouw van middelbare leeftijd was, die helaas ook geen Engels sprak, maar ze beloofde wel een schoolmeester te halen, die wel Engels sprak. En die schoolmeester was Martien der Kinderen. Na zich vergewist te hebben met een echte Engelse piloot te maken te hebben beloofde hij mij te zullen helpen. Nog diezelfde morgen werd ik per fiets met de hulp van de Nederlandse Ondergrondse Organisatie (J.Gevers) overgebracht naar een eenzame boerderij (J. v. Lieshout), waar ik overdag werkte en ‘s-nachts in de schuur sliep. Na een week frisse lucht werd ik overgebracht naar Rosmalen bij de familie Volman en vervolgens naar de familie Michels, waar ik tien sombere dagen en nachten doorbracht. Vandaar ging ik per fiets, voorafgegaan door een lid van de ondergrondse naar Den Bosch en, met de hulp van een “vriend” per trein naar Beek, de startplaats van de “Komeetlijn”, een ontsnappingslijn van neergestorte vliegers.

¹⁴ Zie ook ‘Rosmalla Extra’ – Deel 4 eerste helft – 1994: ‘Oorlog en verzet’, waarin met name de artikelen van Martien der Kinderen: “Inleiding” (p.2-8) en “Het verzet” (pag. 36-49) met foto’s.

Het devies van de RAFES (de club van de ontsnapte Engelse vliegers) luidt:
"Solvitur Ambulando" (vrij vertaald:
"Al zwervend werd ik gered")

De aangeschoten Halifax-bommenwerper

Dit is de vroegere boerderij van de familie van Lieshout aan de Veedijk te Rosmalen, waar George Duffee de eerste week, nadat hij was neergeschoten, verbleef. Hij werkte er op het land en sliep 's nachts in de schuur.

George Duffy (2e van links) bedankt Martien der Kinderen voor de hulp in de tweede wereldoorlog in het tv-programma 'Hart van goud'.

Links presentatrice Myrna Goossen

(Foto NOB)

Uit het Brabants Dagblad van woensdag 12 april 1989 (Pagina 4 - Stad en Streek -M)

Als blijk van waardering werden in 1960 honderd pilotenhelpers door de R.A.F. uitgenodigd naar Londen voor en internationale reünie met de door hen geredde piloten. Een van hen is Martien der Kinderen, die zoals we weten ook zijn steentje heeft bijgedragen en zijn leven op het spel heeft gezet in samenwerking met vele anderen.

Wist u trouwens

- dat in de periode 1940- 1945 maar liefst 3978 geallieerde vliegers heelhuids naar Engeland zijn teruggekeerd;
- dat in diezelfde periode 6000 vliegtuigen- 2000 Duitse en 4000 geallieerde toestellen- neer-gekomen zijn op Nederlands grondgebied door oorlogshandelingen;
- dat bovendien tijdens de oorlog ongeveer 4000 geallieerde noodlandingen hebben plaats-gevonden;
- dat in totaal zo'n 13 000 bemanningsleden, 9000 van de R.A.F., 1500 Amerikanen en 2500 Duitsers zijn omgekomen?

Van hieruit ging ik via Tilburg naar België, Frankrijk en Spanje naar het einde van de "Komeetlijn" Gibraltar. De eerstvolgende nacht vertrok ik met anderen per vliegtuig naar Engeland."

Met het vermelden van deze kille statistische gegevens, die mij verbaasd hebben, wil ik beëindigen in de hoop hiermee geëerd te hebben die ere toekomt.

Harry Coppens

*Helpers uit Nederland,
België en Frankrijk
samen met 'hun' piloot,
George Duffee.*

*Van links naar rechts:
M. der Kinderen
(Nederland);
M. Speliaert (België);
M. Bricout (Frankrijk);
Mevr. A. Brusselmans
(België);
De geholpen piloot
George Duffee;
Mevr. Comblin
(Frankrijk);
Mevr. C. Aguirre
(Pyreneeën).*

Sta een ogenblik stil.

Wij vragen U o Heer
voor allen, die hun leven lieten
in de strijd voor onze vrijheid
te land, ter zee of in de lucht,
dat zij voort mogen leven
in ons hart,
in onze gedachten
en in ons geweten,
opdat er vrede moge zijn
over heel deze onrustige aarde.

KWARTIERSTATEN VAN GETOGEN ROSMALENAREN

- 9 -

Devotieprentjes / Bidprentjes

Devotieprentjes spelen in de rooms-katholieke en de oud-katholieke geloofscultuur een grote rol. Deze gedachtenisplaatjes werden uitgereikt bij bijzondere gelegenheden, zoals de eerste heilige communie, de plechtige communie, afscheid van de lagere school, priesterwijding en overlijden. Devotieprentjes beperken zich momenteel voornamelijk (enkel) nog tot de bidprentjes die tijdens of na een uitvaart worden uitgereikt. Bij genealogische verenigingen en heemkundekringen bestaat voor deze prentjes grote belangstelling.

De belangrijkste collecties bidprentjes zijn te vinden bij het Centraal Bureau voor de Genealogie in Den Haag en in de Achelse Kluis te Borkel en Schaft aan de Belgische grens.

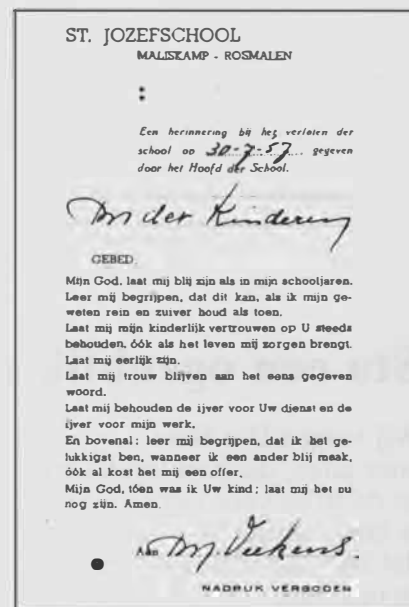
Ter gedachtenis aan	
Martien der Kinderen	
echtgenoot van Jo Spierings	
Geboren te Rosmalen op 17 juni 1917 Overleden te Rosmalen op 27 juni 2001.	
Als goede katholieke jongen was Martien voorbestemd om priester te worden. Al gauw zag hij in dat zijn toekomst eerder lag in het opleiden van kinderen, dan van kinderzeltjes. Hij ging naar de kweekschool.	een burrelje en een sigarette. Die smaakten hem trouwens alijd goed.
Het was in de tijd van grote werkloosheid waarvan hij met verve vertelde, dat er met grote sigaren moest worden betaald om voor de klas te mogen staan in plaats van salaris te ontvangen. Ook over zijn ervaringen met Brabantse mensen kon hij kleurrijke herinneringen ophalen in zijn eigen Rosmalens dialect. Pas veel later, toen alle ellende van de oorlog was verdronken, was hij in staat om over zijn vriendschappen te verhalen. Ook de toen ontstane vriendschappen werden weer aangegaan en nieuwe werden gesloten onder het genot van	Martien heeft zich in zijn lange leven niet alleen ingezet voor Jo en zijn dochters, maar ook voor de Rosmalense gemeenschap. Zo heeft hij zijn sporen verdiend als penningmeester van de Harmonie St. Cecilia, als actief lid van de Heemkundekring Rosmalen en het Wit Gele Kruis. Zijn beroep als onderwijzer en hoofd der school bracht met zich mee dat vele Berlicumse en Rosmalense mannen, die hij nog onlangs ontmoette, hem herinnerde als "de mister" van wie ze, verdiend een draai om de oren kregen, een persoonlijke ervaring die tot anekdote is geworden.
	We zullen Martien, de Mister, herinneren als een markante persoonlijkheid die op zijn bescheiden wijze mensen behulpzaam was. Die zeer vaak anderen tot steun was in hun zoeken naar historische feiten over Rosmalen, Berlicum en de 2 ^e Wereldoorlog. Ondanks deze belangstelling waar het verleden was Martien een man die met beide benen in de eenentwintigste eeuw stond.
	Zo zal hij in onze herinnering voortleven.
	J.M. der Kinderen-Spierings kinderen, kleinkinderen en achterkleinkind.

Het bidprentje van Martien der Kinderen
(met foto van 'de mister' op de voorkant)

Het bidprentje is in de Nederlanden ontstaan. Aanvankelijk werd op het gedrukte prentje de blanco achterzijde beschreven met een gebed of bijbelcitaat. Later werd ook het tekstgedeelte bedrukt. Na 1850 wordt het bidprentje in de bredere lagen van de katholieke bevolking gangbaar. In de loop van de 19^e eeuw worden de biografische gegevens van de overledene steeds uitgebreider en voor de genealoog veel interessanter.

Ook de Heemkundekring Rosmalen
verzamelt bidprentjes !!!

Martien Veekens

Een herinneringsprentje aan de St. Jozefschool
in de Maliskamp. (voorzijde afbeelding St. Jozef)
Door Martien Veekens in 1957 gekregen van zijn
schoolhoofd Martien der Kinderen

<p>16. Hendrikus der Kinderen</p> <p>* St.Oedenrode 09-08-1767 + St.Oedenrode 15-08-1824 zoon van Antonie der Kinderen / Nicolantina Versantvoort</p> <p>x St.Oedenrode 21-04-1793</p>	<p>18. Gerardus van Houtum</p> <p>* Boxtel (Gm), 21-01-1773 + Reusel, 18-08-1835 zoon van Godefridus J. van Houtum / Adriana Ger. Van Casteren</p> <p>x St.Oedenrode 07-12-1794</p>	<p>20. Johannes v Griensven</p> <p>* St.Mg. (Gm), 14-04-1777 + St.M.gestel, 24-08-1832 zoon van Johannis v Griensven / Christina v.d. Broeck</p> <p>x Schijndel, 11-05-1806</p>	<p>22. Rutgerus de Kort</p> <p>* St.M.gestel, 19-01-1782 + St.M.gestel, 19-01-1863 zoon van Joannes G. de Kort / Wilhelmina A. vd Muggenheuvcl</p> <p>x St.M.gestel, 29-05-1803</p>	<p>24. Hendrikus van Esch</p> <p>* St.Mg. (Gm), 31-01-1740 + St.M.gestel, 12-09-1821 zoon van Gerit van Esch / Adriana Klomp</p> <p>x St.M.gestel, 27-01-1793</p>	<p>26. Adrianus L. Rijken</p> <p>* St.M.gestel, 21-01-1769 + St.M.gestel, 08-08-1842 zoon van Leonardus R. Rijken / Wilhelma G. Penninx</p> <p>x St.M.gestel, 04-05-1800</p>	<p>28. Henricus H. v Kilsdonk</p> <p>* Heeswijk, 01-12-1755 + Heeswijk, 01-09-1827 zoon van Wilhelmus N. van Kilsdonk / Joanna H. Pijnenburg</p> <p>x Heeswijk, 07-02-1796</p>	<p>30. Wilhelmus v.d. Voort</p> <p>* Breugel, 17-11-1768 + Heeswijk, 29-01-1848 zoon van Leonardus v.d. Voort / Antonia Th. Sanders</p> <p>x Heeswijk, 02-03-1794</p>
<p>17. Maria Habraken</p> <p>* St.Oedenrode 21-02-1774 + St.Oedenrode 16-01-1866 dochter van Lambertus Habraken / Maria Hendr. Vogels</p>	<p>19. Anna Cath. Eijkemans</p> <p>* St.M.gestel, 21-02-1774 + Boxtel, 18-02-1845 dochter van Lucas Jões Eijkemans / Maria v.d. Oetelaar</p>	<p>21. Johanna M. van der Aa</p> <p>* Schijndel, 02-07-1783 + St.M.gestel, 14-10-1868 dochter van Hendrikus van der Aa / Wilhelmina v.d. Broek</p>	<p>23. Petronella Sanders</p> <p>* St.M.gestel, 26-07-1782 + St.M.gestel, 25-06-1846 dochter van Johannes P. Sanders / Maria Arn. Becx</p>	<p>25. Geertruida Heessels</p> <p>* St.Mg. (Gm), 14-05-1767 + St.M.gestel, 29-04-1820 dochter van Hendrik Corst Hessels / Johanna J. Wouters</p>	<p>27. Helena F. Spierings</p> <p>* St.M.gestel, 16-05-1773 + St.M.gestel, 24-11-1833 dochter van Franciscus H. Spierings / Helena P. van Hamont</p>	<p>29. Anthonia van Kessel</p> <p>* Heeswijk, 23-11-1756 + Heeswijk, 21-04-1835 dochter van Johannes van Kessel / Adriana G. vd Wassenberg</p>	<p>31. Johanna A. v.d. Bergh</p> <p>* Berlicum, 23-04-1771 + Heeswijk, 04-03-1838 dochter van Arnoldus J. P. v.d. Bergh / Adriana A. Verhaegen</p>
<p>8. Gijsbertus der Kinderen</p> <p>* St.Oedenrode 11-12-1803 + Vught, 24-08-1859</p> <p>x Vught</p>	<p>9. Cornelia van Houtum</p> <p>* St.Oedenrode 07-03-1815 + St.Oedenrode 17-03-1865</p> <p>25-11-1837</p>	<p>10. Jan v Griensven</p> <p>* Schijndel, 01-03-1812 + St.Oedenrode 08-07-1883</p> <p>x St.-M.gestel</p>	<p>11. Johanna M. de Kort</p> <p>* St.-M.gestel, 14-02-1819 + St.Oedenrode 25-04-1885</p> <p>25-01-1833</p>	<p>12. Johannis van Esch</p> <p>* St.Mg. (Gm), 14-04-1803 + St.-M.gestel, 09-02-1869</p> <p>x St.-M.gestel</p>	<p>13. Francisca Rijken</p> <p>* St.Mg. (Gm), 25-12-1805 * St.-M.gestel, 15-11-1853</p> <p>04-02-1831</p>	<p>14. Johannes Kilsdonk</p> <p>* Heeswijk, 25-02-1800 + Nuland, 18-03-1867</p> <p>x Heeswijk</p>	<p>15. Adriana v.d. Voort</p> <p>* Heeswijk, 04-12-1812 + Nuland, 27-05-1871</p> <p>23-05-1840</p>
<p>4. Hendrikus der Kinderen</p> <p>* Vught, 6 december 1845 + Rosmalen, 18 juli 1897</p> <p>x Sint-Michielsgestel</p>	<p>5. Wilhelmina v Griensven</p> <p>* St.-M.gestel, 24 maart 1847 + Rosmalen, 16 maart 1893</p> <p>7 december 1868</p>		<p>6. Christiaan van Esch</p> <p>* St.-M.g., 24 december 1849 + St.-M.gestel, 13 juli 1926</p> <p>x Nuland</p>		<p>7. Willemina van Kilsdonk</p> <p>* Heeswijk, 27 april 1850 + St.-M.gestel, 19 maart 1903</p> <p>21 januari 1878</p>		
<p>2. Marinus der Kinderen</p> <p>* Rosmalen, 21 januari 1877 + Dongen, 7 maart 1961</p> <p>x Sint-Michielsgestel</p>			<p>3. Adriana van Esch</p> <p>* St.Michielsgestel (Gemonde), 2 april 1880 + Eindhoven, 17 februari 1965</p> <p>2 mei 1902</p>				
<p>1. Marinus (Martien) der Kinderen</p> <p>* Rosmalen, 17 juni 1917 + Rosmalen, 27 juni 2001</p> <p>De Mister van de Malliskamp / Actief lid van de Heemkundekring Rosmalen</p>							

Ine van Zuijlen-Bazelmans / Martien Veekens (WOGH) / augustus 2002

OORKONDE IN HET OORLOGSMONUMENT OP DE KRUISSTRAAT

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei inventariseert de bevrijdingsmonumenten in ons land. In verband daarmee liet men een schrijven uitgaan naar de gemeente 's-Hertogenbosch, waartoe Rosmalen sinds 1-1-1996 behoort. Die brief kwam ook in handen van onze voorzitter Dorry Derhaag, die de Rosmalense monumenten voor haar rekening zou nemen. Voor het Kruisstraatse bevrijdingsgedenkteken nam zij contact op met Henk Savelkous, directeur van de basisschool aldaar en als zodanig nauw betrokken bij de jaarlijkse dodenherdenking. De school van Henk heeft het monument geadopteerd. Henk Savelkous zorgde voor een leuk pakketje informatie, dat na gebruik door het Nationaal Comité 4 en 5 mei, met instemming van Henk, een plaats kreeg in ons archief.

Naast de gedachteniskapel, geopend in 1995, kennen we in Rosmalen nog een viertal oorlogs/bevrijdingsmonumenten, te weten in Rosmalen-dorp, op de Kruisstraat, in Hintham en het Indiëmonument bij de gedachteniskapel. Mede door de actie van het Nationaal Comité is in ons archief nu ook de nodige info te vinden over deze belangrijke monumenten. In dit artikel wil ik stilstaan bij het oorlogsmonument aan de Kruisstraat, dat in 1947 werd opgericht als eerste binnen onze gemeente. Hintham richtte in 1949 zijn monument op. In Rosmalen werd pas in 1970 een oorlogsmonument onthuld. Het Indiëmonument dateert van 1998.

In het monument op de Kruisstraat bevindt zich een oorkonde, die, na verzegeld te zijn, in een granaathuis, bij de bevrijding van de Kruisstraat gebruikt, werd ingemetseld. De tekst van die oorkonde luidt:

- OORKONDE -

Toen men schreef 1947 is op Maandag 5 Mei op deze plaats een eenvoudig houten kruis opgericht, als teken van dankbaarheid voor de bevrijding, welke een einde maakte aan de verschrikkelijkste aller oorlogen, welke voor ons land duurde van 19 Mei 1940 tot 5 Mei 1945.

Dit monument wil tevens zijn een herinnering aan de bevrijding van Kruisstraat op 22 October 1944 en een blijvende gedachtenis aan vrienden en oud-leerlingen van de school te Rosmalen, Kruisstraat A 54, die ons door oorlogsgeweld ontvielen.

De namen van de slachtoffers zijn:

*P. Voets, geboren 02-03-1922
onwettig gefusilleerd op 09-09-1944
M.v.d. Donk geboren 21-08-1917
onwettig gefusilleerd op 25-09-1944
G.v. Nistelrooij geboren 02-09-1925
door granaatscherf gedood op 02-10-1944
A.v.d. Heuvel, geboren 09-07-1917
door granaatscherf gedood op 22-10-1945
J. van Pinxteren, geboren 08-05-1925
door granaatscherf gedood op 28-03-1945*

De gedenkplaat van dit monumentje werd in alle stilte gelegd door:

Rudie en Marijke v.d. Donk, kinderen van voornoemde v.d. Donk, M.

De grond werd welwillend afgestaan door de fam. Kouwenberg.

De benodigde financiën werden spontaan gegeven door de inwoners van Kruisstraat.

Ontwerper: Architect J.A. de Reus, Oss.

Leverancier van het kruis: H. Hanegraaf, aannemer te Nuland.

Hardstenen gedenkplaat van de firma Bergmeijer, 's Bosch.

Aannemer van het geheel: G. Schippers en Zonen, Kruisstraat, gem. Rosmalen

De onthulling geschiedde op 5 Mei 1947 des namiddags om 4 uur door de Hoogwelgeboren Heer Jhr. F. von Heijden, Burgemeester van Rosmalen, in tegenwoordigheid van: de bloedverwanten van de slachtoffers, het Oranje-comité Kruisstraat, het Ere-comité, de fam. Kouwenberg, Architect De Reus, Aannemer Schippers en practisch alle bewoners van de Kruisstraat, waaronder de schoolkinderen, die bij deze gelegenheid zongen: "Het Wilhelmus" en "Aan U, o Koning der Eeuwen".

De oorkonde werd getekend door:

* Burgemeester Von Heijden en secretaris Lambermont.

* De bloedverwanten. Van hen tekenden: M. v.d. Heuvel, P. v.d. Wetering, J. van Gerven, A. v.d. Donk, M. van Nistelrooij, M.

v.d. Doelen echtgenote van M (= Tinuske) van Nistelrooij. en A. v.d. Heuvel.

* Het bestuur "Stierhouderij Kruisstraat", tevens Ere-comité en schoolbestuur.

Te lezen zijn o.a. de handtekeningen van H. Kouwenberg, W. v.d. Heijden, A. van Nuland, F. Hanegraaf en A. v.d. Biezen.

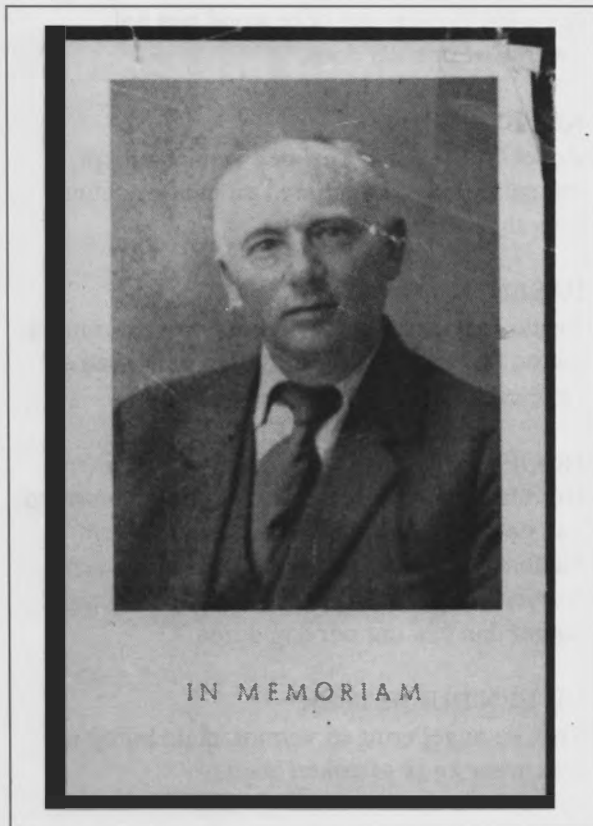
* Het Oranje-comité, tevens uitvoerend comité: J. van Haren, G. Heijmans, J. Korsten, A. Korsten, M. van Nistelrooij, G. van Lee, L. van Zuijlen en G. Heijmans.

* Rika Kouwenberg tekende als schenkster van de grond.

* Albert Voets tekende als aanlegger van de beplanting aan de voet van het monument.

* Tot slot werd er nog getekend door de aannemer Gret Schippers, door de architect en door de voorzitter A.A. Verhoeven, "mister" Verhoeven dus, die toen hoofd was van de Kruisstraatse school.

Henk de Werd

GRATIS ADVIES OP MEDISCH EN ANDER GEBIED - 3

BAAT HET NIET, DAN SCHAADT HET NIET

EEN WAAS VOOR DE OGEN

Leg de hersenen van een zwaluw op je ogen. Weliswaar zie je dan vandaag (1 april) ook niet de aprilgrappen, maar de waas zal wel snel verdwijnen.

TEGEN BUIKPIJN BIJ DIEREN (VOORAL PAARDEN)

Zeg: "De dikte van dit aardbeest zal verteren door de H. Antonius, door de H. Ambrosius en door de H. Sebastianus.

TEGEN DOORLIGGING BIJ LANGDURIG ZIEKEN

Schep vers rivier- of beekwater voor zonsopgang in (liefst) een tinnen beker en zet die onder het bed van de zieke.

AMANDELONTSTEKING

Leg koude omslagen om de hals of gorgel met dennenpoeder en drink citroensap.

JEUK (BIJ MANNEN)

Draag op je blote lichaam het hemd van een vrouw dat ze tijdens de menstruatie gedragen heeft.

PALMZONDAG. TEGEN VERNIELDE PLEKKEN IN HET KORENVELD

Zeg: "Ik zegen hier mijn koren, tegen de brand en de doorn, tegen meiden en knechten, dat ze in mijn koren niet zouden vechten."

ZWEREN

Wrijf die zweren in met een nieuwe lampenpit en doe deze vervolgens in de lamp. Wanneer de pit is opgebrand, is ook de zweer genezen.

WIL JE STEVIGE BORSTEN?

Was ze elke ochtend met koud water en masseer tien minuten in opwaartse richting. Wrijf ze vervolgens in met brandewijn.

WITTE DONDERDAG

Op het moment dat de klokken de kerktoeren verlaten, richting Rome, zeg dan: "Heer, geef hen een voorspoedige reis, en maak mijn kinderen braaf en wijs."

WONDPIJN

Zeg: "Op Goede Vrijdag is Jezus gewond en de wonden van Jezus die zwoeren dadelijk. Ik hoop dat de pijn van deze wond niet zal zweren of pijn zal doen."

KOEKOEKSDAG

Zoveel maal als de koekoek vandaag roept, zullen verliefden nog jaren moeten wachten vooraleer te kunnen huwen.

PASEN

Ideale dag voor vruchtbaarheid. Eet daarom nu eieren zoveel je kan, want: "Een ei is geen ei; twee ei is één ei; drie ei is een Paasei."

HOOFDPIJN

Het blad van de vlier is goed tegen alle vormen van hoofdpijn. Daartoe bind je verse vlierbladeren op het hoofd, tot die warm worden. Ververs enige malen. De handeling mag niet langer dan één uur per dag duren.

BIJ EEN BIJENSTEEK

Trek de angel eruit en vermorzel de bij op de plek waar zij je gestoken heeft.

VOOR EEN ALGEMENE GOEDE GEZONDHEID

"Hou hoofd en voeten warm; vul matig uwen darm; hou de poort van achteren open, dan kan den dokter naar den duvel (of: naar de kl....) lopen.

EKSTEROGEN

Neem dan een strohalm uit de mesthoop en wrijf daarmee de likdoorn in. Gooi daarna die strohalm terug op de mesthoop.

TEGEN DE HOEST

Neem één deel vruchtenstroop en evenveel olijfolie. Meng die twee, en eet hiervan elke ochtend één lepel.

TEGEN DE TANDPIJN

Liefhebbers van zuurkool hebben de minste last met hun kiezen. Zuurkool, rauw gegeten, houdt het tandvlees gezond.

DE HIK TIJDENS HET ETEN

Leg dan de vork waarmee je eet of gegeten hebt, zo op tafel, dat de tanden naar je toegekeerd liggen. De hik verdwijnt meteen.

BIJ WESPENSTEKEN

Plas in los zand; roer om en leg die brij op de steken.

TEGEN DUIZELIGHEID

Voorals je hoog moet klimmen: draag dan een stuk bergkristal bij je. Duizeligheid maakt dan geen kans.

LAMBERTUS, GENEESHEILIGE TEGEN VERLAMMING

Aanroep dus Lambertus of hou het verlamde lichaamgedeelte in een mierennest.

AAMBEIEN

Deze zullen snel verdwijnen, wanneer je 's nachts een eiken- of een vlierblad over je anus bindt.

TEGEN ALCOHOLVERSLAVING

Wie zich op Goede Vrijdag van sterke drank onthoudt, mag het hele jaar drinken, zonder kwalijke gevolgen te moeten vrezen.

LIJM VAN STICKERS

Blijft deze kleven aan het nieuwe keukengerei, dan krijgt u die met koperpoets gemakkelijk weg. Wel goed naspoelen.

KLEINE UITJES PELLEEN VOOR DE INMAAK

Leg ze even in kokend water, dan gaan de schilletjes er vlot af.

HOOFDPIJN BIJ KINDEREN

Neem de pitten van een komkommer, braad die en maak er met mout een zalfje van. Op het voorhoofd wrijven of in de nek.

ONTSTOKEN VINGERTOPPEN

Dagelijks insmeren met de gal van een zeug.

ROTTENDE TANDEN

Laten afsterven door een beetje azijn, gemengd met wat jenever op die tanden laten inwerken. Maar je kunt die jenever ook voor de visite bewaren en naar de tandarts gaan.

HEES

Gorgel dan met water, waaraan een theelepeltje glycerine is toegevoegd. Honing eten is ook goed.

Harry Coppens

VOOR U GEHOORD - 28

BETER KLÈINE BAOS DAN GROOTE KNECHT

Nog mar 'n paor jaor geleeje hattie de goedlopende zaak van z'n vodder overgenomen wor grif 'nen goeien bôtterham in te verdienen waar. En eindeluk waar ie nou z'n èige baos en kon ie doen en laote wettie zellef wô. Mi dè haoste, gewoon z'n *hakke onder z'n klompe utloope*, zo dettie rust noch duur hà, waar hij voort mooi vanaf. En wie baas is bakt koek. Maar al gauw bleek dettie vur baos speule nie in de wieg waar geled.

"Hij baos" zin het personeel, "Hij sleupt bè den baos." Maar, ieder voordeel heb z'n nadeel volges Cruyff en ook hij ondervond al spoedig aan den lijve dat aan 't èige baos zèn ok veul nadele zaate. En 'n bietje te haostig hettie z'n zaak, veul te goejekoop, mar van de haand gedaon en weer werk gevonde in de stad.

Mar wor ie z'n èige zo veul van veur gesteld hà, vaste werktijde en verzekerd van 'n vast loon, bleeke inins dinge te zèn, die 't hum, die es baos veul vrijheid gewend waar, tegenviele. Wè zottie weer gèire èige baos wille zèn. Beter klèine baos dan groote knecht.

"Ha'k alles mar wè beter gewikt en gewooge. Ha'k maar dees of dè gedaon!" denkt ie nouw bè z'n èige, dan zô't het zô nooit geloope zèn. "*Ha'k 't mar in m'n hemd gelaote, dan waar ik er mi waase af geweest.*" Hij is van de regen in de drup geraakt of tewel van de wal in de sloot.

Of zo es ze bè ons zegge: *Hij is van bed op strooi geraakt.*

ZE HÁ WIR ONDER DE KAR GELEEJE

Veur het in verwachting zèn kende men vruger, toen dè nogal dik te doewn waar - *'t waar zogezeed schering en inslag-* allerlei utdrukkingen, waarvan sommige ès ge gin weet hèt van wètter zich afspeult in en om de boerderij, soms moeilijk te snappe zèn. Wè te denke van : *Ik heb ons vrouw wir me ' stroi zien slèipe.* Ze zinne ok *detter wir 'ne klèine opgezet waar.*

D'r wier ok gezeed *dè de vrou w wir onder de kar hà geleege of desse d'r èige gestoote hà on de punt van de toffel.* In alle gevalle betekende het *desse wir onderweg waar.*

DIALECT

Steeds meer officieel erkende instanties (waaronder vanzelfsprekend ook veel heemkundekringen) spannen zich in om de eigen volkstaal te behouden, in ere te herstellen en / of uit te dragen.

Tijdens de onlangs in Bergeijk en Lommel door Brabants Heem georganiseerde 54^e Brabantse Heemdagen werd in een workshop aan het 'dialect' de volgende betekenis gegeven: "Dialect is de taalvariant die gesproken wordt door de oudste generatie van de volksklasse."

Voor ons Rosmalen wordt die volksklasse nog gevormd door de nakomelingen en relaties van de in ons dorp steeds verder uitstervende agrarische families, die we nog aantreffen op het Heeseind, op de Kruisstraat, in oud-Maliskamp, in sommige straten van 't Ven, in bepaalde hoeken van 't Dorp en op 'De Annenborch'.

De stukjes die Harry Coppens steeds weergeeft onder de titel 'Voor U gehoord' zijn van grote waarde. Niet alleen vanwege de woorden die daarin genoemd worden, maar vooral ook door de context waarin deze zijn geplaatst.

Diejen aauwdste van Driek d'n Booi is echt zo sterk ès 'n meulepèrd. Mar hij is nog te lui um Onze Lieve Heer goeiendag te zegge. Ons buurmèske zin lest dè ister inne van lek m'n vesje. Ik wò hum nog nie al hattie 'n gaauw kont. Ge krèègt 'm nog me' gin tien pèrd veurut. Behalve ès er gegeete wurt dan is ie haontje de veurste. Mar dè is dan ok d'n enige keer dè ge hum kunt zien zweete. Ge môet 'm gewoon d'n ollinge dag aachter z'n vodde zitte, anders kumt er hellemaol gin gorre op de klos. "En ge kunt 't gleuve of nie," zin z'n vodder, "mar daor wor ik zelf dood meug van."

'T VÈRKE

Ze zinne vruger nooit hij is zo stom ès 'n vèrke, mar altèd zo stom ès 't aachterend van 'n vèrke. 'n Vèrke schènt zelfs vrij intelligent te zèn en in ieder geval zo slim dè ze d'r èige nie vur de kar laot spanne. Dè laot ze aon dè pèrd over en die meuge al blij zèn ès ze wè haver krèège vur al dè gesjouw. Zo'n vèrke dè vur de slacht bestemd waar en dan praote we nie over fokzeug, krieg volop te vreete, 't beste waar nie goed genoeg, en ès heuren buik voort mooi rond en strak waar, dan ging ze langut in 't stroi ligge, want daor waar ze wel aon toe na die vermoeiende vreetpartij. Ze mag dan wel intelligent zèn, mar ze heetter gin erg in dè ze op deez' manier heur èige doodvonnis tekent

Vruger hiele ze bekant overal 'n vèrke dè in november, de slachtmaand, wier geslacht. Es keind keek ik altèd heel erg op teege de slachter, die veul indruk op mèn makte. En we waare er ok ès de kippe bè um de blaos te bemachtige. De slachter maakte d'r altèd 'n wedstrijdje van. Wie 't uurst het gat van 't vèrke durfde te kusse krieg de blaos. Diejen blaos waar belangrijk, want die wier opgeblaose en dan in de schouw gehange en gedreugd um me' vastelaovond dienst te doen op de rommel- of foekepot.

Er zijn legio utdrukkinge over dè vèrke die nog geregeld te heure zèn, zo ès:

- Vies vèrkes worre nie vet.
- Ik lus van 't hel vèrke.
- Veul vèrkes maake de spuling dun.
- Hij leert veur vèrke, mar kan ginne krul in zonne stert krèège.
- 'n Blènd vèrke vent ok nog wel 's unnen eikel.

Tijdens de workshop waren er enkele flyers beschikbaar over 'De grote regionale dialectwoordenboeken van het Zuidelijke Nederlands'. De inleidende tekst acht ik meer dan de moeite waard om ook hier te reproduceren:

"Al in de 19de eeuw werd gezegd dat de dialecten aan het verdwijnen waren en dringend 'gered' moesten worden; talrijke dialectwoordenboeken zagen het licht. Taal verandert inderdaad voortdurend en daardoor raken sommige woorden verouderd, hetgeen meestal als een verlies wordt ervaren. In de jaren '60 van de vorige eeuw echter was er meer aan de hand dan de langzame verandering die eigen is aan elke taal. De maatschappij onderging diepgaande wijzigingen: de verhoogde mobiliteit, de verstedelijking, de betere toegang tot het onderwijs, de introductie van de moderne media ... brachten op het gebied van taal een breuk met het verleden teweeg. Het traditionele dialect, de taal van de 'kleinschaligheid', werd vervangen door bovenregionale taalvariëteiten (regiolecten) en door het Algemeen Nederlands. Dat proces is in Nederland heel wat verder gevorderd dan in Nederlandstalig België.

In het proces van dialectverlies verdwijnt de traditionele woordenschat het snelst. Dialectwoorden verdwijnen niet alleen doordat de dingen die ze benoemen verloren gaan, maar ook door de onstuitbare opmars van de standaardtaal."

- Gin koikes wille eete vut dè't vèrke aon de leer hangt (niet op zaken vooruit willen lopen)
- Unne mens wur't geleerd vur zonnen dood en 'n vèrke nò zonnen dood
- Unne mens leert zo lang ès ie leeft, 'n vèrke nog langer.

VERHUIZE KOST BEDSTRO

D'r zèn mense die nooit lang op dezelfde plek blèève wone. Die hebbe gewoon gin rust in d'r lijf. Jonnus van Driek Keeskes ister ok zo inne. Die is nouw binne 'n jaor of tien al zes keer verhuisd. Kèk, zolang ès ge d'r beeter van wordt is verhuize op z'n èige zo erreg nog nie. Mar ès ge er gin veurdeel van het is 't toch mar 'n aorige zaak. Ik zie er de lol nie van in. Ge moet toch iedere keer mar weer me' bed en bult vertrekke. Dieje romsloem alleen al. En wè Jonnusse betreft kan iedereen zien dettie er op achterut is geboerd. De Engelsen zegge: Three removals (*verhuizingen*) are as bad as a fire. Wij zegge verhuize kost bedstro. En onze Jonnus is me' z'n getrek echt van 't bed op 't stroi komme te ligge. Jetje, z'n vrouw, is gelukkig vur hum me' hetzelfde sop overgoote en maakt er gin probleme van. "Ik slaop overal" zi ze," 't is mèn ummet eeve, of ik vur m'n bed lig of er neeve."

HEUREN DENZIG KUMT ONDER D'RE WOENZIG UT

Het volgende verhaal, waarin tal van kledingstukke unne rol speule, ben ik jaore geleeje erges teege gekomme (ik meen dat Thieu Sijbers de schrijver was) en heb 't toen meteen overgeschreeve. Bè toeval vond ik 't onlangs terug en vond 't mooi genoeg om het te ploatsen in de Rosmalla.

Anna, die de *boks* òn hî, dè moet gezeed, had d'rre mins flink de *mantel* utgeveegd. Ze had 'm 't *hemd* van 't lijf gevraagd, umdè ze't naadje van de *kous* wò weete en daornao krieg ie in z'n *schoen* geschoove, dettie onder één *hoedje* speulde mî Tonia van de smid en dè't 'm dé den *das* um zou doewn! Die beschuldiging gong 'm nie in z'n kaauw *kleere* zitte, mar 't ging 'm wel boven z'n *pet*, wie heur dè allemaol op d'rre *mouw* hâ weete te spelle. Verongelijkt ès ie waar, hij kos er zo gaauw ginne andere *mouw* aon passe - is ie toen me' lood in z'n *schoene* nô "De Gaauwen Bol" gegaon. Dor zoop ie in korten téd 'n stuk in z'nne *kraag*, um, -dè vuulde me' oew *klompe* aon,- z'n plotselinge verdriet weg te spuule.

W.J. Vos uit Gemert deelde daags na zijn pleidooi een sylabus uit, waarin enkele zeer interessante stellingen werden neergezet:

"Een dialect is géén slordige variant van het Algemeen Nederlands, ontstaan door het onzorgvuldig spreken van laaggeschoolde mensen. Dialect is niet plat, onjuist of curieus.

Traditionele dialecten zijn:

- Eerbiedwaardige taal-systemen die teruggaan op het Middelnederlands en de oudste Germaanse talen;*
- Mondeling overgeleverde natuurlijke talen;*
- Gekenmerkt door geografische verschillen;*
- Overkoepeld door een cultuurtaal, die ook wordt geschreven en die ontstaan is uit die dialecten en niet omgekeerd, omdat er een behoefte ontstond aan een verkeerstaal, een lingua franca, die door sprekers van onderling erg verschillende dialecten verstaan, gesproken en geschreven kon worden;*
- Niet wezenlijk verschillend van een cultuurtaal. Beide zijn volwaardige communicatiesystemen binnen een gemeenschap, die alleen in grootte verschilt.*

Een wijdverbreid vooroordeel is dat dialecten onbeschaafd zijn. Dat is onzin. Op tv zijn voldoende programma's te zien waarin 'bekende Nederlanders' Algemeen Onbeschaafd Nederlands spreken met 'n Goois of Randstedelijk regiolect

In hel dî verhaal wurt er over de kleding of de manier van kleeje niks gezeed. Hel anders is 't ès we gôn oordeele over die kleding. Es we bè 'n vrouw durren onderrok onder heure japon utkomt, dan zegge we onder meer:

- Het Lof is langer ès de leste Mis.
- Heuren denzig kumt onder d're woenzig ut.
- 't Is Dungense kermis.
- De was kòkt over.
- Die wurt vanaovend nog gekust.
- Het bliksemt.
- Ze vlagt.

GE VERNEUKT 'M VUR GINNE CENT

Hij woont aachter op de hei in 'n schamel hutje. En hij moet hil rijk zèn. Mar ge verneukt 'm nog vur ginne cent. Hij zit op unne cent ès d'n duvel op 'n ziel. Het geld is gewoon aon z'n hart gewassen. Hij zit er meer dan wermkes bè. D'n dieje krabbe ze nie bloot, zin onze buurman lest. En hij moet ziek zèn vur hij overgift. Hij kumt van Kleef, hij houdt meer van den heb dan van den geef. En van 'ne hebberd kunde ginne geever maake. En me' al z'n geld heettie in feite nog minder dan unnen erme mins. Die hî dan wel bekant niks, mar unnen vrek hî hellemaol niks. Hij is nooit tevreja me' wettie hî, maar jaagt altèd maar op meer. Die verslaving beheerst hel z'n leven. Geelzucht gû nog over, mar geldzucht nie.

WÈ 'NEN BOER NIE KENT, DÈ EET IE NIE

De jongste dochter van van Kobus Gevers is getrouwd me' iemes uit Tilburg. Die zèn al weer meer dan tien jaor getrouwd en vandaag is ie heur eefkes wezen opzuke en toen durre mins thuis kwaam van z'n werk hebbe ze same nog 'n borreltje gevat. Ik ha wel mee kunne gaon eete bè de Chinees, mar daor zien ze men nie mer. Ik ben er inne keer geweest en toen heb ik er gleuf ik unne loempia of zoiets gegete. Ik weet nie hoe dè grèèj ammaol hiet, mar wè daor ammaol in zaat weet ik nou nog nie. Ik wil wel gèire zien wè'k eet. Zo zitte wij nou eenmaal in mekaar. Wè 'nen boer nie kent, dè eet ie nie. Ik heb er even veul verstand van ès 'n koew van veugelkes vange (ès 'n koew van de leste Mis) Ik weet er net zoveul van ès een koew van saffraan en ik wil gewoon wete wè'k op m'n burd krèèg.

Harrie Coppens

Voor wat betreft het regiolect dat gesproken werd en deels nog gesproken wordt door 'de echte Rosmalensen' staat ons het prachtige Meijerij's woordenboek 'Èige Grèij' van Cor en zijn zoon Jos Swanenbergh ter beschikking.¹⁵

Geboren in de voormalige gemeente Rosmalen in de parochie Nuland en woonachtig te Middelrode heeft Cor zich ontpopt als de vertegenwoordiger van onze moerstaal. Een samenvatting van het 'Vooraf' op de achterzijde van 'Èige Grèij' willen we hier graag reproduceren.

"Voor de samenstelling van dit boek, dat de neerslag geeft van zo'n 20 jaar verzamelen en rangschikken, hebben de auteurs hun aandacht vooral gericht op typische dialectwoorden en uitdrukkingen. Alleen die Meijerijse woorden die in vorm of betekenis afwijken van het algemeen Nederlands en dus niet of met andere betekenis voorkomen in de standaardtaal kwamen aan de orde.

De verzameling van het dialect in dit boek kwam tot stand door het aftasten van het eigen geheugen, maar ook via vraaggesprekjes met dialectvaste zegslieden in de regio Rosmalen, Nuland, Berlicum, Den Dungen en omgeving. Èige grèij zou getypeerd kunnen worden als een woordenboek van een Oost-Meijerij's regiolect."

Martien Veekens

¹⁵ 1e druk: 1996 (480 pagina's); in 2000 aangevuld met 'Vergeete grèij' (36 pagina's).

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

- Abelen Makelaars en Taxateurs BV
Burg.Mazairaclaan 2, 5242 AV Rosm.
- Bouwmans Oliehandel BV
Westeind 3, 5245 NL Rosmalen
- Brasserie Restaurant 'De Coelenborgh'
Schoolstraat 34, 5243 VC Rosmalen
- Van Creij & Van Hoek BV
Huisbergenweg 6, 5249 JR Rosmalen
- Eijkelenburg Dura Bouw BV
Stationsplein 1, 5241 GN Rosmalen
- W. Gloudemans BV
Hintham 117a, 5246 AE Rosmalen
- Sanidrôme Van Grinsven BV
Raadhuisstraat 4c, 5241 BL Rosmalen
- Heijmans Nederland BV
Graafsebaan 13, 5248 JR Rosmalen
- Aann.bedr. P. Hoedemakers en Zn BV
De Grote Elst 40, 5246 JP Rosmalen
- Huijbregts Notarissen
Hoff v. Hollantlaan 5, 5243 SR Rosm.
- Jaropa / J. Stienstra
Bruistensingel 100, 5232 AC 's-H.b.
- Lambermont Groep
Burg. Woltersstraat 1, 5241 EH Rosm.
- Linnenbank Elektrotechniek BV
Biestkampweg 15, 5249 JV Rosmalen
- Mr J.G.M. van Mierlo
Striensestraat 44, 5241 AX Rosmalen
- Van de Graaf Damesmode
Dorpsstraat 10, 5241 EC Rosmalen
- Piels BV
Friezenstraat 7, 5249 JT Rosmalen
- Boek- en Kantoorvakhandel Robben
Molenhoekpassage 23, 5242 CZ Rosm.
- Hoveniersbedrijf Sequoia
Polluxstraat 4, 5243 XJ Rosmalen
- Foto Stijntjes
Molenhoekpassage 4, 5242 CZ Rosm.
- Timmers Bouwbedrijf BV
Heikampweg 6, 5249 JX Rosmalen
- Gebr. Voets Weg- en Waterbouw
Vinkenveld 4, 5249 JP Rosmalen
- Woningstichting De Kleine Meierij
Weidestraat 2, 5241 CB Rosmalen